

อิทธิพลของปัญญาสชาดกที่มีต่อพุทธศิลปกรรม ในเขตพุทธสถาน : กรณีศึกษาวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่

สัญญา ศิริพานิช

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ เรื่อง “อิทธิพลของปัญญาสชาดกที่มีต่อพุทธศิลปกรรมในเขตพุทธสถาน: กรณีศึกษาวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่” ประกอบด้วยวัตถุประสงค์ทางการศึกษา 3 ข้อ คือ

- 1) เพื่อศึกษากำเนิดและพัฒนาการของปัญญาสชาดก
- 2) เพื่อศึกษาอิทธิพลของปัญญาสชาดกที่มีต่อพุทธศิลปกรรมในเขตพุทธสถาน อำเภอเมืองเชียงใหม่
- 3) เพื่อศึกษาบทบาทของศิลปินในการสืบทอดผลงานพุทธศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากปัญญาสชาดก

“ปัญญาสชาติก” เป็นผลงานวรรณกรรมเก่าแก่ทางพระพุทธศาสนา โดยผ่านการรจนาของภิกษุสงฆ์เมืองเชียงใหม่ (ล้านนา) เมื่อประมาณ พ.ศ. 2000 – 2200 ต่อมาเป็นจุดกำเนิดผลงานศิลปะชั้นครูมากมาย เมื่อเปิดเผยความจริงให้เราสัมผัส ไม่ว่าจะความจริงเฉพาะหรือความจริงอันสากล มักก่อให้เกิดแรงบันดาลใจที่จะทำสิ่งดีงาม เรื่องราวบางเรื่องภายในคัมภีร์นี้ถ่ายทอดโศกนาฏกรรมของพระโพธิสัตว์ได้อย่างสะเทือนใจและซาบซึ้งตรึงใจให้กับผู้รู้ ผู้ฟัง ผู้อ่าน เข้าถึงผัสสะภายใน นอกจากความงามและอรรถรสของเนื้อเรื่องแล้ว ผลงานวรรณกรรมจากปัญญาสชาติกยังมีลักษณะโดดเด่นเฉพาะตัวในรูปแบบชาดกนอกนิบาต กล่าวคือสามารถเป็นสื่อกระตุ้นให้ชาวสยามประเทศในยุคสมัยนั้น และยุคต่อๆมา ก่อประโยชน์สร้างผลงานของแต่ละท้องถิ่นขยายตัวจากเนื้อเรื่องภายในคัมภีร์ปัญญาสชาติกออกไปในวงกว้าง โดยไม่ได้มุ่งเน้นเรื่องขอบเขตดินแดนราชอาณาจักร หากคงคุณค่าของขอบเขตความดีงามทางพระพุทธศาสนา มุ่งเป็นสื่อให้แก่ชาวสากลโลกได้รับรู้

อิทธิพลของคัมภีร์ปัญญาสชาติกที่มีต่อพุทธศิลปกรรมในเขตพุทธสถานอำเภอเมืองเชียงใหม่ พบว่าคำสอนในคัมภีร์ปัญญาสชาติกถูกแปลงออกมาเป็นพุทธศิลปกรรมในรูปแบบต่างๆ เช่น งานจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร งานจิตรกรรมฝาผนังบนหอไตร วัดช่างฆ้อง และงานประติมากรรมฝาผนัง (ปูนปั้น) ภายนอกอุโบสถหลังเก่า วัดอุ່ทรายคำ เป็นต้น ในอดีต พุทธศิลปกรรมชิ้นเลิศจากปัญญาสชาติกที่มีอยู่ภายในเขตพุทธสถาน อำเภอเมืองเชียงใหม่ นั้น มุ่งถ่ายทอดอุดมคติแอบแฝงวิถีชีวิตของคนเมืองนั้นๆ ลงไปในใจของผู้คนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวต่างเมืองได้ยึดถือเป็นจุดหมายสูงส่งของชีวิต ผู้ใดที่พินิจผลงานเหล่านี้ด้วยใจที่ใคร่ครวญ ย่อม

ตระหนักชัดว่า สิ่งที่ยังยึดถือเป็นอุดมคติของชีวิตนี้ก็คือการบ่มเพาะปัญญา และกรุณาให้เจริญมั่นคงในใจ อย่างไรก็ตาม พุทธศิลปกรรมมิได้น้อมนำจิตใจ ให้เข้าถึงความดีและความจริงโดยผ่านการเสพเท่านั้น การสร้างสรรค์ศิลปะ ก็เป็นอีกหนทางหนึ่งที่น่าพาผู้คนบรรลุถึงความดีและความจริงได้ ดังนั้นช่าง ที่สรรค์สร้างพุทธศิลป์ในอดีตจึงอุทิศตนให้กับงานของตนอย่างเต็มที่ โดยไม่ คิดจะจารึกชื่อไว้ในอนุกรมกรรมเหล่านั้นเพื่อให้โลกหรือคนรุ่นหลังรู้จักเลย

บทบาทของศิลปินท้องถิ่นแห่งสยามประเทศในอนาคตต้องตระหนักถึงคุณ พระพุทธศาสนาเป็นหลัก ถือเป็นตัวแทนของบุคคลที่พัฒนาตนจนถึงอุดม ภาวะอย่างเต็มศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์เพราะนอกจากการบำเพ็ญ ประโยชน์เพื่อส่วนรวมแล้ว การสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรมยังเป็นวิถีแห่งการ ฝึกฝนพัฒนาตนด้วย ช่างสมัยก่อนไม่เพียงถือศีล บำเพ็ญพรต และเจริญสมาธิ ก่อนสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นพุทธศิลป์เท่านั้น หากยังอาศัยงานศิลปะนั้นเป็น เครื่องฝึกจิตไปด้วย เช่น น้อมใจให้มีสมาธิหรือฝึกจิตให้เป็นหนึ่งเดียวกับ ธรรมชาติ ในพุทธศาสนาแบบเซน นักปฏิบัติบางคนวาดต้นไม้บานับสิบปี เพื่อเป็นหนึ่งเดียวกับต้นไม้ และในที่สุดก็ไม่มีแม้กระทั่งความสำนึกว่าตนเป็น หนึ่งเดียวกับต้นไม้ ถึงตรงนี้ผลงานพุทธศิลปกรรมจากปัญญาสชาติกจะเป็น อย่างไรไม่สำคัญ เท่ากับสภาวะหรือภูมิจิตของผู้วาด มองในแง่นี้การทำงาน พุทธศิลปกรรมจึงมิใช่อะไรอื่น หากคือการใช้ชีวิตกรรมนั่นเอง

คำสำคัญ: อิทธิพล, ปัญญาสชาติก, พุทธศิลปกรรม, เขตพุทธสถาน, วัด

An Influence of *Paññāsajātaka* on Buddhist Fine Arts in Buddhist Places : A Case Study of Muang District Chiang Mai Province

Sanya Siripanich

Master of Arts (Buddhist Studies),

Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

ABSTRACT

This an influence of *Paññāsajātaka* on Buddhist fine arts in Buddhist places : a case study of Muang district Chaing Mai province. Including educational objectives are following by three items.

- 1) To study the origin and development of *Paññāsajātaka*
- 2) To study the influence of *Paññāsajātaka* on Buddhist fine arts in Buddhist places of Muang Chiangmai district.

3) To study the role of successful artists in Buddhist art works that have been influenced by *Paññāsajātaka*.

The study found that the book was written by Lanna monks around the year 2000 - 2200 B.C. Later it origin many of the arts classify. When the fact was revealed to the world, both particular truth and universal truth causes the inspiration to do something good. Some stories about the book itself are tragedy of the Bodhisattva with depression. Impressive taking their audience to the point that can direct access to sensitivity. Besides the beauty and taste of the story that talk about the Bodhisattva in animal models outside Nibat. (The *Paññāsajātaka* which is not appeared in the Collection). The book can be the media urging Siamese in that era and later generations to benefit creating local grew of the scripture out to the wider society without focusing on borders of the Kingdom. The aim is to only keep the value of the good in Buddhist religion and bring out to the worlds to be known.

The influence from the book has been converted into Buddhist fine arts form such as painting murals inside the temple of Lai Kham in Wat Pra Singha Woramahawiharn, the painting mural on the Hotrai in Wat Chang Gong, Low relief sculpture wall (stucco) outside the old chapel in Wat U Sai Kham etc.. In the

past the finest of those stories on Buddhist arts existing within the Buddhist area in Chiang Mai province ideally aim to relay the lifestyle of people in the town into the minds of the local people and tourists to uphold a noble goal of life. Whoever has studied these works with the mind consider and realized clearly whatever upheld as the ideal of life is to nurture wisdom growth and earn the security in mind. However, Buddhist fine arts did not leads the mind to reach a good and true through the art only. Artistic creation is another way to bring people achieve a good and true meaning of life. The technicians who create Buddhist art in the past are fully devoted their work. They create arts without the thought of inscribing their names in the karma world, or future generations know.

The role of local artists of Thailand in the future must conscious on influenced from religion. Considered as individuals representative to develop their fullest potential UTAMA of the human conditional and also to benefit to public. The creation of Buddhist art is also a way of developing their own practice. Artists in early years practiced tocsin together with meditation before creating a piece of Buddhist art. Buddhist arts are ways to practice our mind to concentrate or spiritual practice to be one with nature. In Zen Buddhism, some practitioners draw bamboo

for ten years to become one with the bamboo. And in the end it does not even realize that they are one with the bamboo. At this point of *Paññāsajātaka* on Buddhist fine arts would not be as important as the conditions or mental state of the artists. In this sense it is nothing about the work of Buddhist art. It is to practice the philosophy of the Buddhism.

Keywords: Influence Definition, *Paññāsajātaka* Definition, Buddhist Fine Arts Definition, Buddhist Places Definition, Wat Definition.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า ชาดก หรือคำสอนอิงนิยายส่วน ใหญ่ ได้มาจากนิทานชาวบ้านโบราณซึ่งเป็นเรื่องที่เล่าสู่กันฟังทางมุขปาฐะ มาช้านานก่อนสมัยพุทธกาล นิทานเหล่านี้เปรียบเสมือนขุมทรัพย์ล้ำค่าที่ ทุกคนจะแสวงหาประโยชน์ได้โดยไม่จำกัดและหมดสิ้น และได้แพร่กระจาย ไปในดินแดนต่างๆ เช่น กรีก เปอร์เซีย ทำให้นิทานเหล่านี้มิได้จำกัดว่าจะ ต้องเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวอินเดียเท่านั้น การดัดแปลงนิทานชาว บ้านเหล่านี้ให้กลายเป็นชาดกอาศัยกรรมวิธีที่ไม่ซับซ้อนนัก เพียงแต่สอดแทรกทัศนคติเรื่องพระโพธิสัตว์ และการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอัน สืบเนื่องมาจากเรื่องกรรมในเรื่องชาดกนั้นๆ วินเทอร์นิทซ์ (Winternitz) ผู้ เชี่ยวชาญทางด้านภารตวิทยา ได้อธิบายถึงกระบวนการนี้ไว้ว่า ในลักษณะ เช่นนี้เป็นการง่ายที่จะแปลงเรื่องเล่าในหมู่บ้านหรือวรรณกรรมทางโลก ให้กลายเป็นชาดกเพียงแต่แปลงบทบาทของมนุษย์ สัตว์ หรือ เทวดา ให้ เป็นของพระโพธิสัตว์ ด้วยเหตุนี้ วรรณกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งในชั้นเดิมห่าง ไกลจากความคิดทางพระพุทธศาสนาก็จะกลายมาเป็นเรื่องราวทางพุทธ ศาสนา (Winternitz 1972, 2: 114)

อรรถกถาชาดกก็เช่นเดียวกับพระไตรปิฎก ได้รับการถ่ายทอดเป็นภาษาสิงหล โดยพระภิกษุชาวลังกาซึ่งไม่ปรากฏนาม และเมื่อพระภิกษุชาวอินเดียหลาย รูปได้เดินทางไปยังลังกาเพื่อแปลคัมภีร์สำคัญๆ ดังเช่น พระไตรปิฎก และ

อรรถกถาภาษาสิงหลกลับเป็นภาษาบาลี ได้มีการแปลอรรถกถาชาดก กลับเป็นภาษาบาลีเช่นเดียวกัน¹

นอกจากจะเป็นวรรณคดีทางศาสนาที่มีบทบาทสำคัญในการสั่งสอนศีลธรรมแก่พุทธศาสนิกชนแล้ว ความสำคัญของอรรถกถาชาดกอีกประการหนึ่งซึ่งปัจจุบันกำลังเป็นที่สนใจของนักศึกษามหาวิทยาลัยก็คือ การเป็นต้นแบบให้พระภิกษุในดินแดนทางเหนือของประเทศไทย ได้รับนาชาดกอีกประเภทหนึ่งในทำนองที่คล้ายกัน มีชื่อว่าปัญญาสชาดกซึ่งเป็นชาดกนอกนิบาต

เมื่อพิจารณาถึงการแพร่กระจายของเนื้อเรื่องจากดินแดนหนึ่งไปยังอีกดินแดนหนึ่งแสดงให้เห็นว่า ในโบราณกาลหลังจากที่ปัญญาสชาดกได้มีกำเนิดขึ้น เข้าใจว่าได้รับความนิยมไม่แพ้อรรถกถาชาดก เพราะนอกจากจะมีลักษณะชาดกซึ่งมีคติสอนใจโน้มน้าวให้เลื่อมใสในพระพุทธจริยาวัตรเช่นเดียวกันแล้ว

รูปแบบเนื้อเรื่องของปัญญาสชาดกยังมีความสนุกสนานเพลิดเพลินชวนให้ติดตาม มีลักษณะการผจญภัยของพระเอกผู้เที่ยวพร้อมด้วยคุณธรรมและมีความเชี่ยวชาญด้านศิลปศาสตร์ บางเรื่องก็เป็นการพลัดพรากของพระเอกนางเอก มีการติดตามแสวงหาฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ จนได้ประสบพบกัน โครงเรื่องทำนองนี้เป็นที่นิยมของคนไทยมาช้านานแล้ว และเป็นต้นเค้าของวรรณคดีไทยหลายเรื่อง (นิยะดา 2524, 119)

ในยุคศิลปะวรรณกรรมเฟื่องฟูสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น ปราชญ์ทางวรรณคดีของกรุงรัตนโกสินทร์วิเคราะห์ให้เห็นว่าชาดกต่าง ๆ ถูกนำมา

¹ การแปลกลับเป็นภาษาบาลีนี้กระทำแต่เฉพาะส่วนที่เป็นร้อยแก้วเท่านั้น เพราะคานานั้นคงอยู่ในรูปภาษาบาลีตามเดิม

สร้างสรรค์ผ่านผลงานทางวรรณกรรมอยู่หลายเรื่อง อาทิ สมุทโฆษคำฉันท์ ในส่วนที่เป็นผลงานทางวรรณคดีไม่ว่าจะเป็น ฉบับภาษาบาลี หรือ ภาษาไทยเหนือต่างก็ได้มีการศึกษาและวิจัยอย่างแพร่หลาย แต่ในส่วนที่ปัญญาสชาติกเข้ามามีบทบาททางวิจิตรศิลป์ (Fine Arts) แขนงอื่น ๆ ที่จะปรากฏให้เห็นชัดเจนได้ในปัจจุบันนี้ คือ ศิลปะการแสดง (Performing Arts) ดังเช่น รำมโนราห์ของชาวนครใต้ กิ่งกะหลาของชาวนครเหนือ ลิเกเรื่องท้าวสุริยวงศ์ของชาวอีสาน ละครนอกและละครในเรื่องสังข์ทองของภาคกลาง เป็นต้น

พระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับผลงาน
พุทธศิลป์กรรมภายในเขตพุทธสถาน

การสร้างสรรคผลงานพุทธศิลป์กรรมประเภท ทัศนศิลป์ (Visual Arts) งานศิลปะที่สามารถมองเห็นความงามจากรูปลักษณะที่แสดงออกถึงศักยภาพ ความสามารถและแรงศรัทธาของศิลปินพื้นบ้านในอดีตที่ต่างจะเลือกเฟ้น นำเอาเนื้อหาหลักของชาติก มาจารึกผ่านกระบวนการในการสร้างสรรค์ (Process) เป็นผลงานศิลปะในรูปแบบเฉพาะตนหรือเฉพาะกลุ่มเพื่อถวาย เป็นพุทธบูชาและเป็นสื่อสร้างสรรค์ให้เยาวชนคนรุ่นหลังได้ศึกษาเรื่องราว

ของนิทานพื้นบ้านโบราณที่สอดแทรกหลักคำสอนด้านคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรมดังปรากฏให้เห็นได้ชัดเจนผ่านการนำเสนอในตัวผลงานดังจาก ภายใน จิตรกรรม (Painting) ประติมากรรม (Sculpture) สถาปัตยกรรม (Architecture) และภาพพิมพ์ (Printmaking) ภายในเขตบริเวณพุทธสถาน ต่าง ๆ

จิตรกรรมฝาผนัง เรื่องสุวรรณสังฆชาตก
วัดสุทัศน์เทพวราราม (กรุงเทพมหานคร)

ประติมากรรมฝาผนัง เรื่องสุวรรณสังฆ
ชาตกวัดอุทรายคำ (เชียงใหม่)

โดยส่วนมากศิลปินพื้นบ้านในปัจจุบัน นิยมที่จะสร้างสรรค์ผลงานโดย ถ่ายทอดเรื่องราว (Concept) ของพุทธชาตกแบบเถรวาทซึ่งเป็นการ ถ่ายทอดเรื่องราวของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นหลัก แต่ในรูปแบบเนื้อหา ผลงานที่ถ่ายทอดเรื่องราวของปัญญาสชาตกนั้นหาชมได้ยากยิ่ง สำหรับ ทางกรุงเทพมหานครเมืองหลวงในปัจจุบันนั้นยังคงปรากฏเรื่องราวทาง ประวัติศาสตร์ศิลป์อยู่ภายในภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพมหานคร โดยแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าศิลปินผู้สร้างสรรค์ผลงาน ได้แรงบันดาลใจ (Inspiration) จากปัญญาสชาตกหลายเรื่อง เช่น สุธนชาตก (พระสุธน - มโนรา) สุธนุชาตก สุวรรณสังฆชาตก (สังข์ทอง) เป็นต้น

ความหมายของชาตก

ชาตก (สันสกฤต และ บาลี) คือ เรื่องราวหรือชีวประวัติในชาติก่อนของ พระพุทธเจ้า คือ สมัยที่พระองค์เป็นพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีเพื่อตรัสรู้อยู่ พระองค์ทรงนำมาเล่าให้พระสงฆ์ฟังในโอกาสต่างๆ เรียกเรื่องในอดีตของ พระองค์นี้ว่าชาตก ชาตกเป็นเรื่องเล่าคล้ายนิทาน บางครั้งจึงเรียกว่า นิทาน ชาตก ชาตกที่ทรงเล่านั้นมีนัยพ้องเรื่อง หมายถึง พระองค์ได้สวดยพระชาติเป็น พระโพธิสัตว์นับพันชาติ โดยทรงเกิดเป็นมนุษย์บ้าง เป็นสัตว์บ้าง แต่ที่รู้จักกัน โดยทั่วไป คือ 10 ชาติสุดท้ายที่เรียกว่า ทศชาติชาตก และชาติสุดท้ายที่สุด ที่ทรงเกิดเป็นพระเวสสันดร จึงเรียกเรื่องพระเวสสันดรนี้ว่า เวสสันดรชาตก

คำว่า ชาตก หรือ ชาตก แปลว่า ผู้เกิด มีรากคำมาจากธาตุ (Root) ว่า ชน แปลว่า “เกิด” แปลง ชน ธาตุเป็นชา ลง ต ปัจจัยในกิริยาติดก ต ปัจจัยตัวนี้ กำหนดให้แปลว่า “แล้ว” มีรูปคำเป็น “ชาต” แปลว่า เกิดแล้ว เสร็จแล้วให้ลง ก ปัจจัยต่อท้ายอีกสำเร็จรูปเป็น “ชาตก” อ่านออกเสียงตามบาลีสันสกฤตว่า “ชา-ตะ-กะ” แปลว่าผู้เกิดแล้ว เมื่อนำคำนี้มาใช้ในภาษาไทย เราออกเสียง เป็น ชาตก โดยแปลง ต เป็น ด และให้ ก เป็นตัวสะกดในแม่ก

ชาตกเป็นนิทานสอนธรรม (หน้าที่) ซึ่งใช้เป็นกุศโลบายที่ใช้ในการเผยแผ่ คำสอนให้แก่พุทธศาสนิกชนมาแต่สมัยพุทธกาล จวบจนยุคล้านนาพระ ภิษุชาวประเทศนี้ได้ไปศึกษายังลังกาทวีปจนรู้ภาษาสมครจนแตกฉานและ ได้เลียนรูปแบบการแต่งชาตกตามแบบฉบับท้องถิ่นขึ้นและได้กลับมาบรรณา ปัญญาชาตกขึ้นเองภายในประเทศเพื่อใช้เทศนาเป็นภาษาล้านนาในงานบุญ

งานหลวงแห่งนครล้านนาในยุคสมัยนั้น อีกทั้งใช้เป็นสื่อการเรียน การสอนของพระภิกษุและสามเณร ในภาคส่วนผลงานวรรณกรรมได้ขจรไปไกลทั่วไพศาลเกินขอบเขตราชอาณาจักรสยามประเทศและในยุคต่อๆมา วิชาพัฒนาการทางภาษาทำให้ปัญญาสชาติถูกแปรรูปลงสู่งานธรรมศิลป์แขนงอื่น ๆ สืบมา แต่ในภาคส่วนต้นฉบับของปัญญาสชาติเองนั้น ณ ปัจจุบัน กำลังถูกลืมเลือนไปตามกาลสมัยแห่งยุคเทคโนโลยีไร้ขอบเขต

ประเภทของชาดก

---

1. ชาดกนิบาต

ชาดกในนิบาต หรือที่เรียกว่า นิบาตชาดก หมายถึงชาดกทั้ง 547 เรื่องที่มีอยู่ในคัมภีร์ ขุททกนิกายของพระสุตตันตปิฎก หนึ่งในตะกร้า 3 ใบ (พระไตรปิฎก) นิบาตชาดกแต่งเป็นคาถาคือคำฉันท์ล้วนๆ โดยจะมีการแต่งขยายความเป็นร้อยแก้ว เป็นอรรถกถาชาดก เหตุที่เรียกว่า นิบาตชาดก ก็เพราะว่าชาดกในพระไตรปิฎกนี้จะถูกจัดหมวดหมู่ตามจำนวนคาถา มีทั้งหมด 22 หมวด หรือ 22 นิบาต นิบาตสุดท้ายคือ นิบาตที่ 22 ประกอบด้วยชาดก 10 เรื่อง หรือที่เรียกว่า "ทศชาติชาดก"

พระไตรปิฎกเล่มที่ 27 สุตตันตปิฎกที่ 19 ขุททกนิกายชาดก ภาค 1 พระไตรปิฎกเล่มที่ 27 เป็นภาคแรกของชาดก ได้กล่าวถึงคำสอนทางพระพุทธศาสนา อันมีลักษณะเป็นนิทานสุภาษิต แต่ในตัวพระไตรปิฎกไม่มีเล่าเรื่องไว้ มีแต่คำสุภาษิต รวมทั้งคำโต้ตอบในนิทาน เรื่องละเอียดมีเล่าไว้ในอรรถกถา

คือหนังสือที่แต่งขึ้นอธิบายพระไตรปิฎกอีกต่อหนึ่ง อนึ่ง เป็นที่ทราบกันว่าชาดกทั้งหมดมี 550 เรื่อง แต่เท่าที่ได้ลงนับดูแล้วปรากฏว่า ในเล่มที่ 27 มี 525 เรื่อง ในเล่มที่ 28 มี 22 เรื่อง รวมทั้งสิ้นจึงเป็น 547 เรื่อง ชาดกไป 3 เรื่อง แต่การขาดไปนั้น น่าจะเป็นด้วยในบางเรื่องมีนิทานซ้อนนิทาน และไม่ได้นับเรื่องซ้อนแยกออกไปก็เป็นได้ อย่างไรก็ตาม จำนวนที่นับได้ จัดว่าใกล้เคียงมาก พระไตรปิฎกเล่มที่ 28 สุตตันตปิฎกที่ 20 ขุททกนิกายชาดกภาค 2 ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 27 เป็นเล่มที่รวมเรื่องชาดกที่เล็กๆ น้อยๆ รวมกันถึง 525 เรื่อง แต่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 28 นี้มีเพียง 22 เรื่อง เพราะเป็นเรื่องยาวๆ ทั้งนี้ โดย 12 เรื่องแรกเป็นเรื่องที่มีคำฉันท์ ส่วน 10 เรื่องหลังคือเรื่องที่เรียกว่า มหานิบาดชาดก แปลว่า ชาดกที่ชุมนุมเรื่องใหญ่ หรือที่โบราณเรียกว่า ทศชาติ

นิบาตชาดกเป็นเรื่องชาดกที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ในส่วนพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก มีทั้งหมด 547 เรื่อง ปรากฏในเล่มที่ 27 มี 525 เรื่อง ในเล่มที่ 28 มี 22 เรื่อง รวมทั้งสิ้นจึงเป็น 547 เรื่อง

2. ชาดกนอกนิบาต หมายถึง ชาดกที่ไม่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก เป็นชาดกที่ภิกษุชาวเชียงใหม่ได้รวบรวมเรื่องราวมาจากนิทานพื้นบ้านไทยมาแต่งเป็นชาดก ขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2000 - 2200 ชาดกนี้เรียกอีกชื่อว่า "ปัญญาสชาดก" แปลว่า ชาดก 50 เรื่อง และรวมกับเรื่องในปัจฉิมภาคอีก 11 เรื่อง รวมเป็น 61 เรื่อง

กำเนิดของปัญญาสชาติกทางพระพุทธศาสนา

1. วรรณกรรมภาษาบาลีสัมัยอาณาจักรล้านนา

บุรพกษัตริย์ล้านนาเกือบทุกพระองค์ทรงชวนขวายนหาพระสงฆ์ที่ทรงพระไตรปิฎกมาประดิษฐานพระพุทธศาสนา และปฏิรูปการพระศาสนาให้เจริญยิ่งขึ้น พระพุทธศาสนาจึงเป็นสถาบันเดียวที่ให้ความรู้แก่พลเมืองในยุคนั้น วัดและพระสงฆ์เป็นแหล่งความรู้เกือบทุกแขนง และในยุคทองของพระพุทธศาสนา คือตั้งแต่รัชกาลพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. 1898) ถึงสิ้นรัชกาลพระเมืองแก้ว (พ.ศ. 2068) พระนักปราชญ์ชาวล้านนาได้แสดงความเชี่ยวชาญในภาษาบาลี โดยนิพนธ์วรรณกรรมภาษาบาลีไว้มากมายมากกว่าประเทศใดๆ ในโลกพุทธศาสนาในยุคเดียวกัน ผลงานของท่านเหล่านั้นได้แพร่หลายไปยังอาณาจักรต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตลอดจนประเทศทางตะวันตกด้วย และบางเรื่องทางคณะสงฆ์ไทยได้ใช้เป็นตำราเรียนภาษาบาลีด้วย ดังจะขอนำมาเสนอต่อไปนี้ รวมระยะเวลา 3 รัชกาล คือ พระเจ้าติโลกราช พระยอดเชียงราย และพระเมืองแก้ว รวมเป็นเวลา 84 ปี จัดเป็นยุคทองแห่งพระพุทธศาสนาในล้านนา เพราะเป็นยุคที่มีการศึกษาพระธรรมวินัยอย่างจริงจัง และก่อนจะมาถึงยุคทองนี้ พระชาวล้านนาหลายสิบรูปได้เดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ประเทศศรีลังกา โดยใช้ภาษาบาลีเป็นสื่อการสอนซึ่งเป็นผลให้พระชาวล้านนามีความรู้แตกฉานใน ภาษาบาลีเป็นเยี่ยม จนสามารถรจนาคัมภีร์เป็นภาษาบาลีไว้หลายเรื่อง เมื่อพ้นจาก 3 รัชกาลนี้ไปแล้วก็ไม่มีผลงานภาษาบาลีปรากฏอีกเลย

อนึ่ง ในปี พ.ศ. 2066 อันเป็นรัชสมัยของพระเมืองแก้ว พระโพธิสารราชเจ้า กษัตริย์แห่งกรุงศรีสัตนาคนหุต ทรงส่งราชทูตมายังราชสำนักเชียงใหม่ เพื่อขอ คณะสงฆ์และพระไตรปิฎกไปสืบทอดพระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้าง พระเมืองแก้วได้อาราธนาให้พระเทพมงคลกับคณะสงฆ์นำพระไตรปิฎกบาลี 60 คัมภีร์ไปยังกรุงศรีสัตนาคนหุต ในรัชกาลพระเมืองแก้วนี้มีพระเถระชาวล้านนาหลายรูปที่มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎกและภาษาบาลี เช่น พระโพธิรังสี พระธรรมเสนาบดี พระญาณกิตติ พระสิริมิ่งคลาจารย์ พระสัทธัมมกิตติ มหาอุสสเทวะ พระญาณวิลาส และพระรัตนปัญญาเถระ เป็นต้น ท่านเหล่านั้นได้แต่งคัมภีร์เป็นภาษาบาลีไว้หลายเรื่อง

2. การเทศน์ของพระสงฆ์ล้านนา

การเทศน์ของพระสงฆ์ล้านนานั้นมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวว่าการเทศน์ของพระสงฆ์ในถิ่นอื่นๆ เห็นกันได้อย่างชัดเจนในรูปแบบ “การเทศน์มหาชาติ” และในสมัยโบราณกาลก็ได้มีการหยิบยกเรื่องราวของปัญญาสชาติกหลายต่อหลายเรื่องขึ้นเทศน์ตามยุคตามสมัย มีความเชื่อกันว่าหากผู้ใดได้ฟังการเทศน์มหาชาติครบทุกกัณฑ์จะก่อให้เกิดเนื่อมานุญอันใหญ่หลวง คนโบราณชาวล้านนามักจะแสวงเข้าหาวัด ใกล้ชิดกับพระธรรมคำสอน โดยต้องการไปสดับรับฟังเสียงที่กังวานใสของพระภิกษุในการเทศน์ ถือเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งในการดึงดูดศรัทธาญาติโยมเข้าหาพระ

การเทศน์มหาชาติล้านนาเป็นการหยิบยกงานวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อสั่งสอนศีลธรรม จริยธรรมให้กับสังคมล้านนา การเทศน์มหาชาติล้านนานั้นได้รับอิทธิพลมาจากกรุงสุโขทัย แล้วซึมซับเข้าสู่วิถีชีวิต

ของชาวล้านนา โดยผสมผสานกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้นๆ จนเกิดการสร้างสรรค์ผลงานด้านวรรณกรรม จนมีนักปราชญ์ล้านนาเป็นจำนวนมากได้แต่งวรรณกรรมเรื่องนี้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนร้อยแก้วและส่วนร้อยกรอง จากการศึกษาพบว่าส่วนร้อยแก้วพบมากอยู่ในใบลาน พับสา เขียนหรือจารด้วยอักษรธรรมล้านนา ส่วนส่วนร้อยกรองพบมหาชาติล้านนาในหนังสือประมวลรายชื่อคัมภีร์ใบลาน และสมุดข่อย ผลจากการสำรวจสำนวนมหาชาติในล้านนา หากคัดสำนวนที่ซ้ำกันออกจะได้มหาชาติถึง 122 ส่วน และบางสำนวนก็มีครบถึง 13 กัณฑ์

ส่วนทำนองการเทศน์มหาชาติล้านนานั้นพบว่า แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ ทำนองแบบดั้งเดิมและทำนองแบบประยุกต์ทั้ง 2 ลักษณะ จะเดินทำนองการเทศน์มีเทคนิคที่สำคัญคือการเคลื่อนหรือเดินทำนองโดยใช้เทคนิค ตั้ง เทียว เหลียว วาง ยั้ง ขึ้น หว้าย ก่าย ยั้ง จะใช้วิธีการเทศน์แบบธรรมวัตรเป็นพื้นฐานและใช้ระบำเป็นท่วงทำนองของการเทศน์ซึ่งระบำต่างๆ แต่ละระบำต้องมีความเหมาะสมกับสำเนียงภาษาแต่ละพื้นที่ในล้านนาที่มีความแตกต่างกันไป ด้านคุณค่าการเทศน์มหาชาติล้านนาพบว่า ผู้แต่งได้นำหลักธรรมสอดแทรกในเนื้อธรรมของมหาชาติล้านนาโดยผสมผสานเชื่อมโยงกับสภาพวิถีชีวิต จารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของชาวล้านนา ได้อย่างกลมกลืนอันสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นองค์ความรู้ในด้านต่างๆ ของสังคมล้านนาซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยอธิบายสภาพสังคมและพฤติกรรมของชาวล้านนาโดยที่ผู้แต่งได้ขยายใจความของมหาชาติล้านนาให้มีความวิจิตรพิสดาร พรรณนาด้วยลีลาโวหารและรสทางวรรณกรรมต่างๆ คือ รสรัก รสโศก รสสรรเสริญ รสโกรธ รสเกลียด รสกล้าหาญ รสหวาดกลัว รสตื่นเต้น รสสงบ (คุณค่าการเทศน์มหาชาติล้านนา, ออนไลน์)

ปัญญาสชาดก

ปัญญาสชาดก เป็นชาดกที่ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก ไม่ปรากฏชัดเจนถึงชื่อผู้แต่ง หรือปีที่แต่ง แต่ก็มีผู้สันนิษฐาน และทราบเพียงแต่ว่าผู้แต่งคือภิกษุชาวเชียงใหม่ ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่าน่าจะแต่งขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2000 – 2200 (ดำรงราชานุภาพ 2499, 15) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ลิขิต ลิขิตานนท์ คาดว่าน่าจะแต่งขึ้นประมาณ พ.ศ. 2038 - 2068 (ลิขิต 2523, 103) แต่ศาสตราจารย์ ดร.นิยะดา เหล่าสุนทร ให้ข้อมูลเสริมต่อชาดกชุดนี้ว่า น่าจะเก่ากว่านั้น เพราะมีหลักฐานเป็นศิลาจารึกหลักหนึ่งของพม่าซึ่งจารึกเมื่อ จ.ศ. 627 (พ.ศ. 1808) ตั้งอยู่ที่วัด Kusa-samuti หมู่บ้าน Pwasaw (นิยะดา 2538, 17) ปัญญาสชาดก แต่งเลียนแบบชาดกภัฏฐกถา (อรรถกถาชาดก) เพื่อเป็นการสอนศาสนาโดยใช้ชาดกและแต่งเป็นชาดกนอกนิบาต 50 เรื่อง ผนวกกับปัจฉิมภาคอีก 11 เรื่อง

พัฒนาการของปัญญาสชาดก

1. นิทานพื้นบ้านสู่ชาดก

การดัดแปลงนิทานชาวบ้านเหล่านี้ให้กลายเป็นชาดก อาศัยกรรมวิธีที่ไม่ซับซ้อนนัก เพียงแต่สอดแทรกทัศนคติเรื่องพระโพธิสัตว์ และการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอันสืบเนื่องมาจากเรื่องกรรมในเรื่องชาดกนั้นๆ

2. ภาษาบาลีสู่ภาษาท้องถิ่น

ในการศึกษาประวัติและความเป็นมาของปัญญาสชาดก นักศึกษาทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศส่วนใหญ่ยอมรับและยึดถือตามพระมติในสมเด็จจากรมพระยาดำรงราชานุภาพที่ว่าปัญญาสชาดก เป็นที่ประชุมนิทานโบราณเก่าแก่ที่เล่ากันในเมืองไทยแต่โบราณกาลรวมอยู่ 50 เรื่อง ผ่านการรจนาของพระภิกษุชาวเชียงใหม่ในระหว่างปีพุทธศักราช 2000 - 2200 อันเป็นกาลสมัยเมื่อพระสงฆ์ชาวประเทศนี้พากันไปเล่าเรียนมาแต่ลังกาทวีป มีการรู้ภาษามครแต่กฉานเอาแบบอย่างของพระภิกษุสงฆ์ในลังกาทวีป มาแต่งเป็นภาษามครขึ้นในบ้านเมืองของตน (ดำรงราชานุภาพ 2499, ก) ซึ่งมีความสอดคล้องกับ Padmannbh S. Jainie ได้เขียนบันทึกไว้ในบทความเรื่องหนึ่งซึ่งได้รวบรวมอยู่ในคัมภีร์ปัญญาสชาดกซึ่งเข้าใจว่าคงจะแต่งประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 13 หรือ 14 ในดินแดนทางเหนือของประเทศไทย คือ เชียงใหม่ (Jaine 1979, 185)

ปัญญาสชาดกนอกจากจะเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในเมืองเชียงใหม่เนื่องจากได้ดัดแปลงแก้ไขจากภาษาบาลี - สันสกฤตมาเป็นภาษาล้านนา จึงเป็นที่นิยมและแพร่กระจายออกไปในวงกว้างของผู้รับฟังทั่วไปถึงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ ดังเช่นชาดกที่รู้จักกันดีเช่น มโนห์รากับสุธนชาดก สุวรรณสังข์ชาดก เป็นต้น อีกทั้งแพร่กระจายไปในดินแดนประเทศใกล้เคียง เช่น หลวงพระบางและพม่า

ก่อนช่วงรัตนโกสินทร์จะเข้ามาเป็นผู้ปกครองเมืองเชียงใหม่ นั้น เชียงใหม่ถูกปกครองโดยพม่า ประมาณ 200 ปีก่อนหน้านั้น จึงทำให้พม่าได้รับอิทธิพล

แนวความคิดเช่นนี้ไปอย่างลึกซึ้งและดัดแปลงเป็นภาษาพม่า มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับกันดีในพม่าเรียก โลกียปัญญาส หรือ ซิมเมปัญญาส (Zimme Pannasa)

3. แปรยกศัพท์สู่โวหาร

ผศ.ดร.วิโรจน์ อินทนนท์² อธิบายว่า

“ปัญญาสชาดกมีการแปลคำทางภาษาออกมาเป็น 3 รูปแบบ (Version) คือ 1) รูปแบบหอสุมุดแห่งชาติ 2) รูปแบบอักษรโรมัน 3) รูปแบบล้านนาไทย

ช่วงที่ 1 ปัญญาสชาดกแต่เดิมเป็นภาษาบาลีล้วน ใช้ศึกษาในวัด เฉพาะพระสงฆ์ สามเณร

ช่วงที่ 2 ยุคต่อมาต้องการถ่ายทอดให้แก่ชาวบ้าน จึงใช้วิธีการแปลแบบ “นิสสัย” คือ การแปลแบบยกศัพท์ = แปลบาลี 1 ตัว เป็นคำไทย 1 คำ ทำให้ไม่ต้องแปลยกศัพท์ไม่แปลเป็นไทยล้วน ๆ ภาษาชาวบ้าน เพราะ การรักษาพุทธวจนต้องเป็นภาษาบาลีโดยเฉพาะ

ช่วงที่ 3 โวหารแปลเป็นข้อความไทยทั้งหมดอาจมีภาษาบาลีอยู่เล็กน้อยยังเป็นวรรณกรรม

ตัวอย่างเรื่อง สมุทโทสชาดก

² สัมภาษณ์ ผศ.ดร. วิโรจน์ อินทนนท์, อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 25 มีนาคม 2557.

ช่วงที่ 1	สมุททโฆโสติ นามาน	ราชบุตโต มหิตฺธิโก
	ผลิตวา ปถวี สพฺพํ	ยสํ ตสฺส มโนหฺรํ
	สเจ มหิตฺธิโก อาสิ	เทวปุเร มโนรณํ
	ตํ ลภิตวา นรवरํ	กโรมิ ตว ปุชิตํ

ช่วงที่ 2

ราชบุตโต อ. พระราชบุตร มหิตฺธิโก ผู้มีฤทธิ์มาก ผลิตวา แผ่ไปแล้ว ปถวี ตลอดปฐพี สพฺพํ ทั้งปวง (สุปากโณ) ปราบกฏดีแล้ว นามาน โดยพระนามว่า สมุททโฆโส อ. สมุททโฆส อิติ ดังนี้

ยสํ อ. ยศ ตสฺส (ราชบุตตสฺส) ของพระราชบุตรพระองค์นั้น มโนหฺรํ เป็นยศยังพระทัยให้ยินดี (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว สเจ ถ้าว่า (โส ราชบุตโต) อ. พระราชบุตรนั้น มหิตฺธิโก เป็นผู้มีฤทธิ์มาก

อาสิ เป็นแล้วไซ้

อหํ อ. ข้าพเจ้า ลภิตวา ได้แล้ว ตํ (ราชบุตตํ) ซึ่งพระราชบุตรพระองค์นั้น ผู้เป็นนรประเสริฐ มโนรณํ ผู้ยังพระทัยให้สำเร็จ เทวปุเร ในเทพนคร กโรมิ ย่อมกระทำ ปุชิตํ ซึ่งการบูชาอันบุคคลบูชาแล้ว ตว แก่ท่าน ๆ (แปลโดย : อาจารย์เทวัญ เอกจันทร์ ป.ศ.๙)

ช่วงที่ 3 ความว่า พระราชบุตรผู้มีนามว่าสมุททโฆส อันมีมหิตฺธิฤทธิ์แผ่ไปทั่วปถพีมณฑล มีพระยศอันยังพระกมะมลให้ยินดีปรีดา ถ้าข้าพเจ้าได้พระ

สมุททโฆสพระองค์นั้นเป็นพระภัสดา สมดังความปรารถนาแล้วจักกระทำการบูชาแก่ท่านให้ยิ่งกว่านี้ (กรมศิลปากร 2499, 3) ”

4. โวหารสู่ร้อยกรอง

ผศ.ดร.วิโรจน์ อินทนนท์ อธิบายว่า “ยุคโวหารของปัญญาสชาติกลุ่มบทร้อยกรองเรียกว่า “คำว” คือ คำประพันธ์ที่มีความคล้องจองกัน โดยเปลี่ยนชื่อเรื่องจากภาษาบาลีให้เป็นชื่อแบบที่ชาวบ้านทั่วไปเข้าใจ เช่น สุวรรณสังขชาติกเป็นสังข์ทอง, สุวรรณกัจฉปชาติกเป็นเต้าน้อยทองคำ เป็นต้น

คำวจะมีฉันทลักษณ์ การสัมผัสของคำจะแตกต่างกันออกไป โดยส่วนมากคำวจะเป็นการแต่งขึ้นมาจากการได้รับอิทธิพลของปัญญาสชาติกซึ่งเนื้อหา รูปแบบและเรื่องราวอาจไม่ตรงจากต้นแบบเลยทีเดียว แต่ก็จะมีลักษณะโครงเรื่องที่ได้มาจากปัญญาสชาติกเรื่องต่างๆ

สำหรับคำวทางภาษาเรียกก็จะมีชื่อเฉพาะแตกต่างกันออกไปอีก กล่าวคือ ถ้าพระสงฆ์ใช้เทศนา เรียกว่า “ธรรมคำว” แต่ถ้าชาวบ้านแต่งเล่าสู่กันฟัง เรียกว่า “คำวขอ”

อิทธิพลของปัญญาสชาติกที่มีต่อพุทธศิลปกรรมในอำเภอเมืองเชียงใหม่

อิทธิพลของวรรณกรรมปัญญาสชาติกถูกแปลงออกมาเป็นพุทธศิลปกรรมประเภทอื่นในรูปแบบต่างๆ ปรากฏภายในเขตพุทธสถาน อำเภอเมือง

เชียงใหม่ ที่เด่นชัด มี 3 สถานที่ ดังนี้

1) **วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร** ปรากฏผลงานรูปแบบงานจิตรกรรมฝาผนัง เป็นผลงานเขียนรูปแบบการใช้สีเบญจรงค์ โดยปรากฏเรื่องราวของปัญญาชาตก 2 เรื่องโดยใช้นายช่างใหญ่ 2 คนเขียนแข่งกัน คนละผนัง กล่าวคือ เรื่อง สังข์ทอง นายช่างใหญ่คือ แจ็กเส็ง (ศิลปินล้านนา) และสุวรรณหงส์ นายช่างใหญ่คือ หนานโพธา (ศิลปินรัตนโกสินทร์) โดยนายช่างทั้งสองต่างมุ่งสอดแทรกวิถีชีวิตของชนชั้นสูงในยุคสมัยนั้นเข้าไปบรรยายร่วมกับเนื้อเรื่องชาตกภายในภาพ เช่น ภาพหญิงสาวรัตมวยผม นุ่งซิ่น ปล่อยชายผ้า คล้องไหล่ ปล่อยหน้าอกให้เผยโฉมความงดงามของหน้าอก หน้าใจ เป็นต้น อีกช่างทั้งสองต่างก็มีทักษะฝีมือที่โดดเด่นแตกต่างกันด้วยลายเส้น แม้จะกินกันไม่ลงเรื่องเส้นแต่เรื่องรสนิยมนั้น ช่างทั้งสองมุ่งแสดงผลงานด้วยทัศนคติที่ตีออกมาเพื่อให้ชนรุ่นหลังได้มองเห็นถึง เงาม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ภายในกระຈกสะท้อนวิถีล้านนาอย่างแท้จริง ผลงานดังกล่าวยังปรากฏอยู่ภายในวิหารลายคำ โดยการควบคุมของกรมศิลปากร

จิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหารลายคำ (วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร) บรรยายภาพ สตรีนางในและลักษณะสตรีชนชั้นสูงศักดิ์กำลังเสพยาสูบ

จิตรกรรมฝาผนังเรื่อง สุวรรณสังฆชาดก หรือ "สังข์ทอง" ภายในพระวิหาร
ลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร บรรยายเรื่องขณะเจ้าเงาะเล่นกับเด็กๆ
ชาวเมือง

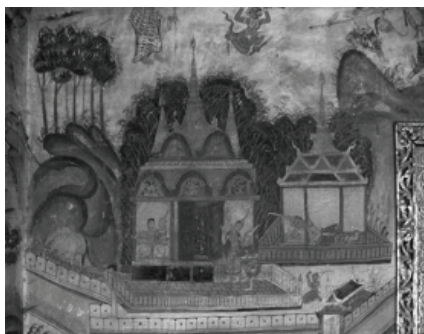
จิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร บรรยาย
ภาพสตรีล้านนา รัตมยผม นุ่งซิ่น ปล่อยชายผ้า คล้องไหล่ เผยความงาม
ของหน้าอก หน้าใจ กำลังรับหรือส่งม้วนยาสูบ ทอดไมตรีกับชายหนุ่ม

2) **วัดช่างฆ้อง** ปรากฏผลงานเป็นรูปแบบงานจิตรกรรมฝาผนัง เป็นผลงานที่มีการใช้สีแบบพหุรงค์ โดยปรากฏเรื่องราวที่ได้รับอิทธิพลจากปัญญาสชาดกชาดกหลายเรื่องจนเกิดเป็น “ธรรมคำว” เรื่องเจ้าสุวัตรกับนางบัวคำ ไม่ปรากฏนามของนายช่างแต่เมื่อพิจารณาตัวผลงานน่าจะเป็นช่างชาวบ้าน เพราะลักษณะโดยรวมมีการจัดวางองค์ประกอบศิลป์ (Composition) ที่แสดงให้เห็นว่ามีการใช้พื้นที่ว่างหลายส่วนไม่สมดุลกัน จุดและเส้นสายที่ใช้แสดงออกถึงฝีมือที่ผ่านการเขียนภาพจิตรกรรมไม่มากเท่าที่ควร ลักษณะการวาดภาพไม่มีภาพร่าง (Sketch) หรือเป็นการเขียนภาพสดๆ นั้นเอง ผลงานดังกล่าวยังปรากฏอยู่บนหอไตร โดยการดูแลของเจ้าอาวาส

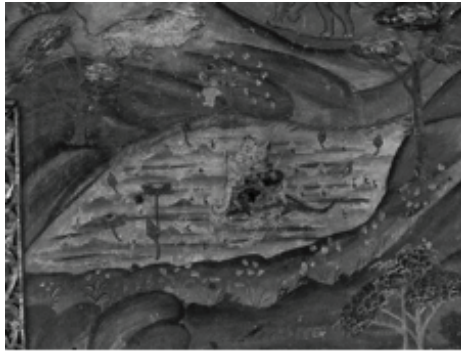
จิตรกรรมฝาผนังเรื่อง "เจ้าสุวัตรกับนางบัวคำ" บนหอไตร (วัดช่างฆ้อง) บรรยายภาพ ขณะเจ้าสุวัตรขี่ม้ากัณฑ์จรดดาบพระขรรค์ชัย สู้รบกับเหล่าพญายักษ์

จากภาพได้รับอิทธิพลจากเรื่องสุวรรณหงส์ชาติก ทำนองเรื่องความว่า พระสุวรรณหงส์เสด็จขึ้นเรือวิเศษแล้วบินไปยังเมืองมัตตังแล้วก็ได้เผชิญหน้า กับพญายักษ์บิดาขององค์หญิงเกศสุริยง ทั้งคู่เกิดต่อสู้กันอย่างดุเดือด และในที่สุดพระสุวรรณหงส์ก็เป็นฝ่ายชนะพญายักษ์ พระองค์รีบเสด็จตรงไปหาองค์หญิงเกศสุริยงเพื่อล้างแค้น

จิตรกรรมฝาผนังเรื่อง "เจ้าสุวัตรกับนางบัวคำ" บนหอไตรวัดช่างฆ้อง
บรรยายภาพปราสาทและเมืองของพญายักษ์เวรมติ

จากภาพได้รับอิทธิพลจากเรื่องสุวรรณหงส์ชาติก ทำนองเรื่องความว่าพระสุวรรณหงส์ได้เสียดายปล่อยว่าวเพื่อทำนายโชคชะตาของบ้านเมือง ในขณะที่ปล่อยว่าวขึ้นสู่ท้องฟ้าั้นพระองค์ก็ตั้งอธิษฐานว่า “ถ้าว่าวติดลมตีก็นิยามถึงในปีนี้นบ้านเมืองจะเจริญรุ่งเรืองกว่าปีก่อน” แต่ก็น่าแปลกที่ว่าแทนที่ว่าวจะลอยอยู่ในพระนคร ว่าวก็ลอยไปยังเมืองของพญายักษ์มีชื่อว่า “นครมัตตัง” ปกครองโดยพญายักษ์นามว่า “สุวรรณวิก” ผู้ซึ่งมีธิดาผู้เลอโฉมนามว่า “เกศสุริยง” พญายักษ์รักธิดามากจึงกำชับให้พี่เลี้ยงทั้ง ๕ คนดูแลธิดาของตนเป็นอย่างดี

จิตรกรรมฝาผนังเรื่อง "เจ้าสุวัตรกับนางบัวคำ" บนหอไตร (วัดช่างฆ้อง)
บรรยายภาพเจ้าสุวัตรกับนางสมุดชาซึ่งแปลงกายเป็นจรเข้พาเจ้าสุวัตรข้าม
น้ำ (นางผีเสื้อกษยาอีกตน)

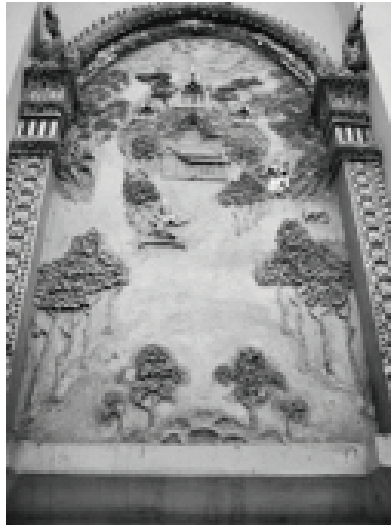
จากภาพได้รับอิทธิพลจากนิทานพื้นบ้านเรื่องพระอภัยมณีของสุนทรภู่ทำนอง
เรื่องความว่า พระอภัยมณีอยู่กับนางผีเสื้อจนมีบุตรชาย หน้าตาเหมือนพระ
บิดา แต่ดวงตาแดงดังสุรียฉาย (พระอาทิตย์) มีกำลังดังพระยาชวาพลาย
(ช้าง) มีเขี้ยวคล้ายขนนี้ มีศักดา (อำนาจ) พระบิดามีความรักใคร่เลี้ยงดูมา
จนอายุได้แปดปี จึงให้ชื่อว่าสินสมุทร สอนวิชาเป่าปี่และเพลงอาวุธให้จน
ชำนาญ วันหนึ่งนางผีเสื้อนำออกจากถ้ำไปหาอาหาร ฝ่ายสินสมุทรซึ่งรักพ่อ
มากกว่าแม่ เห็นพระอภัยหลับอยู่ก็หนีไปวิ่งเล่นในถ้ำ เห็นแผ่นหินปิดปากถ้ำ
ไว้ จึงเข้าลองผลักเล่น แต่ด้วยมีกำลังมาก ก็พังออก มองออกไปเห็นหาดทราย
งาม ทะเลกว้างและป่าที่ไม่เคยเห็นมาก่อน ก็ตื่นตาตื่นใจ ออกวิ่งเล่นและว่ายน้ำ
นี้ด้วยความสนุกสนาน ไปพบเงือกเข้าก็แปลกใจ เห็นเป็นครึ่งคนครึ่งปลา จึง
จับไปให้พระบิดาดู พระอภัยเห็นว่าเงือกพูดได้และได้ฟังเรื่องแล้วก็เกิดความ
สงสาร แล้วบอกว่าตนต้องการหนีนางผีเสื้อ แต่ไม่รู้ว่าจะไปแห่งไหนดีเพราะ
ไม่รู้ทาง ขอให้เงือกผู้เฒ่าทางกลางทะเลช่วย

3) **วัดอุทรายคำ** ปรากฏผลงานเป็นประติมากรรมปูนปั้นนูนต่ำ (bas relief) อีกทั้งมีการซ่อมทาสีทับมากกว่า 1 ครั้ง สันเกตจากเนื้อสีเดิมและของใหม่ ปัญญาสชาติกที่พบ คือเรื่องสุวรรณสังฆชาดก หรือ สังข์ทอง โดยบรรยายเนื้อเรื่องที่ปรากฏมาเฉพาะตัดตอนกลางของเรื่อง กล่าวคือตั้งแต่พระสังข์และนางรจนาถูกขับไล่ออกจากเมืองจนถึงตอนจบภายในภาพคือตอนพระสังข์ร้ายมนต์เรียกเนื้อเรียกปลา เมื่อพิจารณาทางด้านสุนทรียะพบว่าผลงานมีลักษณะโดดเด่นในเรื่องการใช้ภาพเป็นสื่อการสอนให้กับเด็กๆ และเยาวชน โดยเฉพาะ เห็นได้จากการสอดแทรก รูปธงชาติบนเรือสำเภา รูปสัตว์ต่างๆ ภายในป่า รูปของสัตว์น้ำ หรือแม้แต่รูปภาพเจ้าเงาะที่ลอยโดดเด่นอยู่บนฟ้าไฟให้เด็กๆ ได้จินตนาการร่วมไปกับภาพ ผลงานดังกล่าวยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ภายนอกอุโบสถหลังเก่าเพียง 2 ด้าน ส่วนด้านที่ 3 ของอาคารไม่ปรากฏผลงานใดๆ เจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้ดูแล กล่าวว่า มันอยู่ในสภาพเช่นนี้มานานก่อนแล

ประติมากรรมฝาผนังเรื่อง สุวรรณสังฆชาดก หรือ "สังข์ทอง" ภายนอกอุโบสถหลังเก่า (วัดอุทรายคำ) บรรยายลักษณะภาพเมืองของนางรจนา

จากภาพบรรยายทำนองเรื่อง ความว่า พระราชาองค์หนึ่งครองราชสมบัติ อยู่ ณ เมืองพาราณสีสมบูรณด้วยเกียรติยศและบริวารหาพระราชาองค์อื่น เสมอมิได้ พระราชานั้นมีพระราชธิดาเจ็ดนางทรงรูปโฉมเลิศล้ำนารี พระ เชษฐาธิดาหกนางนั้นมีภัสดาแล้ว แต่นางคันธาเทวีลูกสุดท้องของเรายังหา ภัสดาไม่ เราจักทำอวาทมวงคลให้นางคันธาเสียและจักทำชนชาวนครชนบท ปราศจากมลทิน

ประติมากรรมฝาผนังเรื่อง สุวรรณสังฆชาดก หรือ "สังข์ทอง" ภายนอกอุโบสถหลังเก่า (วัดคู่อุทัยคำ) บรรยายเรื่อง ขณะพระสังข์และนางรจนาถูกขับไล่ออกจากเมืองต้องอาศัย อยู่ภายในป่า

จากภาพบรรยายทำนองเรื่อง ความว่า พระเจ้ากรุงพาราณสีทรงขับไล่พระ โปธิสัตว์กับนางคันธาเทวีไปอยู่ไกลเมืองออกไปมาก

ประติมากรรมฝาผนังเรื่อง สุวรรณสังขตค หรือ "สังข์ทอง" ภายนอกอุโบสถหลังเก่า (วัดอยู่ทราย
คำ) บรรยายเรื่อง ขณะพระสังข์ขำมนต์ "เรียกเนื้อ"

จากภาพบรรยายทำนองเรื่อง ความว่า พระโพธิสัตว์นึกว่าเวลานี้ควรที่เรา
จะไปป่า จึงทรงปาทุคาและพระขรรค์แก้วแล้วเหาะไป ครั้นถึงป่าใหญ่ได้นั่ง
ประทับเหนือแผ่นศิลา งามโสภาเหมือนรูปหล่อด้วยทองคำทั้งแห่งสังข์ทอง
ยายมนต์อันวิเศษชื่อมณีจินดา เรียกฝูงสุกรให้มาสู่สำนักของตน ฝูงสุกรก็
พากันมาสู่สำนักพระโพธิสัตว์พร้อมกัน

อรรถรสภายในผลงานพุทธศิลป์ปกรรภที่ได้รับความนิยม จากปัญญาสชาดก

พุทธศิลป์ปกรรภที่ได้รับความนิยมจากปัญญาสชาดก เป็นมรดกตกทอดอันล้ำค่า
ของชาติที่มีคุณค่าในด้านวัฒนธรรม เป็นเครื่องบอกลักษณะของสภาพชีวิต
และสังคม เปรียบเหมือนกระจกเงาของสังคม อันจะสะท้อนให้คนรุ่นหลัง

เข้าใจชีวิตความเป็นอยู่แต่หนหลังของบรรพบุรุษแห่งตน อันจะยังประโยชน์ให้เกิดความเข้าใจและสร้างเสริมความสามัคคีขึ้นในชาตินอกจากนั้นส่วนของวรรณกรรมยังมีประโยชน์ทางภาษาศาสตร์ กล่าวคือสามารถใช้ปัญญาสชาติก ซึ่งเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นเป็นข้อมูลช่วยวินิจฉัยพัฒนาการของภาษาตลอดจนถิ่นกำเนิดของภาษาได้เป็นอย่างดี

การเสพผลงานศิลปะควรพิจารณาถึงคุณค่าของผลงาน 3 ประเด็น คือ คุณค่าด้านองค์ประกอบศิลป์ คุณค่าด้านเทคนิค กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานและคุณค่าทางด้านเนื้อหาเรื่องราวหรือบริบทของสังคมที่ถูกสะท้อนออกมาในงานศิลปะชิ้นนั้นๆ สำหรับผลงานพุทธศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากปัญญาสชาติกทั้งในส่วนผลงานวรรณกรรม ผลงานจิตรกรรมและประติมากรรมที่ยังคงเหลือให้ได้ชิ้นชมนั้น ล้วนมีคุณค่าแห่งผลงานศิลปะที่ผู้เสพงานศิลปะเหล่านี้สามารถเข้าถึงอารมณ์และวิญญาณ ด้านพจนศิลป์ (Verbal Art) โดยเฉพาะงานวรรณกรรมปัญญาสชาติกเป็นแหล่งรวมวรรณรสทั้ง 9 รสทางวรรณคดีในสันสกฤต ดังนี้

- 1) ศฤงคารรส (รติรส) หมายถึงรสแห่งความรัก (เสาวรจนี นารีปราโมทย์)
- 2) หาสยรส หมายถึง รสแห่งความขบขัน (เสาวรจนี)
- 3) กรุณารส หมายถึง รสแห่งความสงสาร โศกเศร้า (สัลลาปังคพิสัย)
- 4) รุทธรส หมายถึง รสโกรธ ไม่พอใจ ผิดใจ (พิโรธวาทัง)
- 5) วีรรส หมายถึง รสแห่งความกล้าหาญ (เสาวรจนีสัลลาปังคพิสัย)

- 6) ภายนอกรส หมายถึง รสแห่งความกลัว สะดุ้ง (สัลลาปังคพิสัย)
- 7) วิภังขรส หมายถึง รสที่ก่อให้เกิดความเกลียด ขยะแขยง (พิโรธวาทัง)
- 8) อัปภูตรส หมายถึง รสแห่งความอัศจรรย์ใจ ตื่นเต้น (เสาวรจณี)
- 9) ศานตีสรส รสแห่งความสงบ บริสุทธิ์ (เสาวรจ)

ดังนั้น การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นร่วมกับการศึกษาคุณผลงานศิลปะประเภทอื่น ๆ ภายในของชนในท้องถิ่นใด ย่อมทำให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงพฤติกรรมที่ชนในท้องถิ่นนั้นแสดงออกได้เป็นอย่างดี

บทบาทของศิลปินในการสืบทอดผลงานพุทธศิลปกรรมจากปัญญาสชาดก

1) ด้านพระพุทธศาสนา

พระครูพิพิธสุตาท³ อธิบายว่า

“ปกติอาตมาภาพชอบฟังเพลงประเภท *Classic Oriental* เช่นของไทย จีน และอินเดีย ซึ่งดนตรีเหล่านี้ก็เป็นศิลปะประเภทหนึ่ง ส่วนงานหนังสือประเภทชาดก มีจุดประสงค์ในการแต่งเพื่อสอนหลักธรรมในยุคนั้น เนื้อเรื่องกล่าว

³ สัมภาษณ์ พระครูพิพิธสุตาท, ดร. อาจารย์ประจำศูนย์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, 15 สิงหาคม 2556.

ถึงกาลกว่าที่จะมาเป็นพระพุทธเจ้า การประพุดิตนเป็นคนดีได้หลายอย่าง ล้วนมีอรรถรสแตกต่างกันไป ในส่วนของปัญญาสาตกเป็นชาตกนอกนิบาต จะมีการสอดแทรกความเป็นท้องถิ่น เนื้อเรื่องแต่ละเรื่องจะมีบริบททางสังคม ของแต่ละพื้นที่ มีเรื่องราวสัมพันธ์กับท้องถิ่น เข้าใจง่าย เห็นถึงชีวิต เข้าถึงความซาบซึ่งง่ายกว่าแสดงให้เห็นถึงไม่ไกลตัวของพุทธศาสนิกชน ให้ความรู้ลึกที่เป็นตัวตนของเรา

ยกตัวอย่าง งานพุทธศิลป์ที่เห็นได้ชัดเจนคือพระพุทธรูปแบบไทย หน้าพระพักตร์แบบไทยไม่ใช่หน้าพระพักตร์แบบแขก ในส่วนนี้ได้ให้ความรู้ลึกกว่า พระพุทธเจ้าไม่ไกลตัวต่อชาวไทย การรับรู้ที่เข้าใจง่ายขึ้น อีกรยังหมายถึง ความใกล้ชิดต่อพระพุทธองค์ง่ายขึ้น

จุดเด่นเรื่องของพุทธศาสนา คือเรื่องพื้นที่ในอาณาจักร ไม่ใช่อาณาจักรแบบทางโลก อาณาจักรทางพระพุทธศาสนานั้นไร้ซึ่งพรมแดนอาณาเขตประเทศ ตามความศรัทธาของผู้คนไม่ใช่เรื่องแปลก ที่ไม่ได้จำกัดพื้นที่อาณาเขตทางกายภาพ

ลักษณะงานวรรณกรรมประเภทชาตกนี้ มีความโดดเด่น (Popular) คือสามารถนำหลักคำสอนไปแปลงเป็นปรีชาธรรม ในส่วนงานศิลปะประเภทการแสดงละคร (Performance Arts) ก็มีเอกลักษณ์ที่น่าสนใจ

นอกจากนั้น ในส่วนเนื้อหาของพุทธศิลป์กรรมที่เชียงใหม่ล้วนเป็นผลงานที่มีคุณภาพ เพราะพระเถระหลายรูปเขียนงาน ณ ที่แห่งนี้ การแสดงตัวตนความเป็นเชียงใหม่ภายในเนื้อหาเขียนที่นักปราชญ์แถบนี้ประพันธ์จึงมีคุณภาพ

อีกภายในบทประพันธ์ภาษาที่ถูกนำมาร้อยเรียงมีกระบวนการของความไหล
เลื่อนทางวัฒนธรรม คนที่พูดภาษาเดียวกันภายในท้องถิ่นก็จะเข้าใจเรื่องราว
ได้ง่ายขึ้น ส่งผลให้มีอิทธิพลซึ่งกันและกันชาดคนนอกนิบาตทางศาสนาเกิด
ภาษาใหม่ขึ้นภายในพื้นที่ ภาษาถิ่นก็เข้าไปอยู่ในภาษาศาสนานั้นด้วย

สมัยก่อนบ้านเมืองของเรามีแค่วัดนาป่าเขา คนสมัยก่อนนั้นจึงนิยมเข้าวัด
ฟังธรรมเทศนาประเภทปัญญาสชาดกมีอยู่ตลอดเวลา แต่ในยุคปัจจุบันกาล
นี้คณะสงฆ์ไม่นิยมเทศน์ แสดงให้เห็นว่ากาลเวลาเปลี่ยนไป ความนิยมก็
เปลี่ยนแปลงอยู่ที่ความใส่ใจของพระสงฆ์ที่จะให้ความสำคัญต่อเรื่องเหล่านี้
หรือไม่ ไม่ได้กล่าวเพียงเรื่องปัญญาสชาดกเท่านั้นแต่พระสงฆ์ไม่เห็นคุณค่า
ของเรื่องอื่นๆ อย่างแท้จริง

ยกตัวอย่าง เนื้อเรื่องจากคำสอนถูกแปลงมาเป็นวิถีปฏิบัติของคน ดังเช่น
ประเพณีสงกรานต์ ปีใหม่ไทย วิถีปฏิบัติของคน พระสงฆ์ไม่ใส่ใจ ไม่รู้จักซึ่ง
ของคุณค่าของเรื่องเหล่านี้ ปล่อยๆ ทิ้งๆ ทำให้ประเพณีดั้งเดิมสูญหายไป
ตามกาลเวลา

ปัจจุบันปัญหาของพระภิกษุภาคเหนือ ล้วนไปสนใจตามกระแสนิยมทางโลก
ยึดวัตถุนิยมเป็นหลัก ลืมเรื่องราวเก่าๆ ไม่เข้าใจคุณค่าที่แท้จริง กล่าวได้ว่า
พระมองว่าแล้วอย่างไร ? มองสตรีเพศงามแล้วสอนธรรม ต่อไปจากนั้น จาก
นั้นมันคืออะไร ? สามารถมองได้ 2 ด้าน แต่อยู่ที่จะนำ “อายตนะ” ด้านไหน
ไปจับแล้วประพடுத்தินอย่างไรต่อมากกว่า

สำหรับการศึกษางานพุทธศิลป์กรรมของพระนิสิตที่มีความสนใจเรียนต่อวิชา
ศิลปะ อาตมาภาพเล็งเห็นว่าไม่มีปัญหาแต่อย่างใดเลย ยิ่งเรียนศิลปะแล้ว

เข้าใจเรื่องกายวิภาคสรีระวิทยาเรื่องงานเขียน Nude สมควรมองว่ามีชีวิตที่ไม่ยึดติด เช่นเดียวกับพระเณรต้องเรียนเพศศึกษาเพื่อเข้าใจ ยิ่งไม่เข้าใจยิ่งเสี่ยงสารพัดเรื่อง แต่ยังมีชีวิตแบบพระบริสุทธิ์ผู้ดม่อม พระสงฆ์ต้องป้องกันตัวเอง มีทักษะที่จะปฏิเสธเถียงเพื่อความรู้ คือความรู้เป็นเรื่องของบุคคล

ปัญหาหลักของบ้านเมืองคือการไม่เห็นความสำคัญของเก่าไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไรก็แล้วแต่ สังเกตที่ประเทศจีนยิ่งเก่ายิ่งมีคุณค่า ผิดกับประเทศไทย ดังตัวอย่าง หนังสือที่มีการตอบโต้ระหว่าง มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กับ สำนักพระราชวัง ล้วนคือประวัติศาสตร์ที่ควรเก็บรักษาไว้หรือไม่ เพราะเอกสารที่เก็นสิบปีจะถูกทำลายทิ้งได้ ซึ่งอาตมาภาพมีมุมมองว่ามันไม่ควร สิ่งที่ควรคือการออกนโยบายกล่าวคือเมืองต่างๆ ที่มีโบราณสถาน โบราณวัตถุที่โดดเด่นควรนำออกมาให้อยู่ในพื้นที่สาธารณะมากขึ้น ไม่สมควรอยู่เพียงสายตาของเจ้าอาวาส แต่เพียงผู้เดียว ควรจัดทำให้เป็นสาธารณะ (Public) เพื่อผู้คนได้มีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้อง

วัดมีความวิจิตรพิสดารถูกทุบรื้อทิ้ง ถ้าเราเปิดโชว์ ใช้รูปแบบ Living Museum โดยวัดไม่จำเป็นต้องมีกำแพงสูง อาตมาภาพไม่เข้าใจว่าทำไมต้องมีพื้นที่จำกัดอยู่แค่นี้ ถ้าวัดกำแพงวัดในเวียงออกได้จริงๆ เพื่อให้ผู้คนเห็นวัดที่แสนหวาน ดังเช่นวัดบุพพาราม แล้วเมื่อนั้นวัดก็จะเป็นสมบัติสาธารณะ “Public” ปัจจุบันเมืองเชียงใหม่ได้ชื่อว่าเป็นเมืองท่องเที่ยว โดยส่วนตัวของอาตมาภาพเห็นว่าไม่ควรเน้นสิ่งที่เป็นกระแสนิยมทางโลกมากนัก เช่น ไนต์ซาฟารี ในทางตรงข้ามควรทำวัดให้เป็นที่น่าสนใจมากกว่านี้ น่าจะดีกว่า ถ้าเรารู้คุณค่าของ เก่าๆ ควรให้มาอยู่ในสายตาของสาธารณะมากขึ้น น่ายินดีกว่า

ท้ายสุดนี้ คำถามที่ต้องตั้งกับนักศึกษาศิลปะเหล่านี้ คือการเรียนศิลปะนั้นไม่เห็นสมควรต้องตอบอะไร หากแต่อยู่คู่กับชีวิตของคน ความงามทำให้จิตใจของคนงาม มันได้ความรู้ มากมาย การสร้างสรรค์งานศิลป์ใหม่ๆ ถ้าไม่ตอบสนองเรื่องทำนองนี้ ผลงานก็จะขาดสาระ กลายเป็นเรื่องอะไรที่มุ่งสนองตัวตนทางด้านวัตถุ จะมุ่งแต่สร้างงานศิลป์แล้วจะขายได้หรือไม่จำเป็นต้องมีคุณค่าที่ลึกกว่านั้น เป็นคุณค่าทางใจนี้ต่างหากที่เป็นงานที่ทรงคุณค่า ยิ่งได้ความรู้ของงานศิลปะ งานศิลปะยิ่งจะมีคุณค่ามาก ทำไปทำไม เพื่ออะไร มีเป้าหมายมากกว่าเงิน จะตอบสนองกิเลสมากกว่ากิเลสตัวเอง จะมีก็ได้หรือไม่ก็ได้ ถ้าไม่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นในวงกว้างมากเท่าไร แล้วสร้างมาทำไม นี่คือคำถามที่สมควรตั้งต่อนักศึกษาศิลปะอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ: บุคคลที่ทำประโยชน์ อะไรก็ได้ พอสมควร เป็นตัวอย่างของการทำงานศิลปะที่เป็นประโยชน์ มีคุณค่าไม่จำเป็นต้องสร้างอะไรใหม่”

2) ด้านศิลปกรรม

อาจารย์ไชยยศ จันทราทิตย์⁴ อธิบายว่า

“ด้านการศึกษา เป็นการถ่ายทอด และสืบทอดเรื่องราว คติความเชื่อทางพุทธศาสนาผ่านภาพและรูปร่าง สร้างมิติสัมพันธ์การเรียนรู้เนื้อหาขาดกที่สมบูรณ์ระหว่างภาพ (รูป) และ เนื้อหาของวรรณกรรม (นาม) ทั้งนี้คุณค่าด้านการศึกษาที่สามารถแยกศึกษาเฉพาะทางไปได้อีกหลากหลาย อาทิ ประวัติศาสตร์

⁴ สัมภาษณ์ อาจารย์ไชยยศ จันทราทิตย์, อาจารย์ประจำคณะวิจารณ์ศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 9 สิงหาคม 2556.

ศิลปกรรม สุนทรียศาสตร์ ปรัชญา สังคม ภูมิปัญญา คุณธรรม จริยธรรม อัตลักษณ์ชุมชน วัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจ (ท่องเที่ยว) ซึ่งแม้ว่าจะมิได้เป็นวัตถุประสงค์หลักแต่แรกเริ่ม แต่เมื่อสังคม เศรษฐกิจเปลี่ยน “คุณค่า” บางอย่างก็สามารถเกิดขึ้นใหม่ได้เป็นไปตามบริบททาง เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ฯลฯ

“คุณค่า” เป็นสิ่งสมมติทางโลก (โลกียะ) ก็จริง แต่ต่างกันอย่างไร “คุณค่า” ควรเป็นคุณสมบัติของสิ่งนั้นๆ ที่ยังประโยชน์ด้านใดด้านหนึ่งอยู่ ณ ปัจจุบัน ยังคงประโยชน์ต่อสังคมด้วยเนื้อหาที่เชื่อมโยงสู่ชีวิตของผู้คนอย่างแท้จริง ประเด็นคือ เราไม่สามารถบอกใครต่อใครว่า “สิ่งนี้” มีคุณค่าด้วยเพียงคำพูดหรือตัวหนังสือ ถ้านักวิชาการจะได้คำตอบอย่างหนึ่ง

ถามชาวบ้านก็ได้คำตอบ และ/หรือ อาจไม่ได้คำตอบ นั่นอาจหมายถึงว่า “สิ่งนั้นๆ” ไม่มีคุณค่าใดๆ ต่างไปจากสิ่งอื่นๆ ที่เห็นอยู่โดยสภาวะแวดล้อม ที่นั่น

สุนทรีย์ และสุนทรียศาสตร์ ความหมายต่างกัน **สุนทรีย์** คือ จัดเป็นเวทนาหนึ่ง เป็นปฏิกริยาเมื่อจิตสัมผัสบางสิ่ง ส่วน **สุนทรียศาสตร์** คือ วิชาที่ศึกษาในเรื่องสุนทรีย์ในสาขาปรัชญา ดังนั้น ผลงานพุทธศิลปกรรมจากปัญญาสชาดกและไม่ว่าจะเป็นศิลปกรรมใดๆ ก็มีจุดหมายเช่นนั้น เป็นสิ่งที่กล่าวได้ว่า “ปัญญาสชาดก – ศิลปกรรม – สุนทรีย์ะ – ชัดเกล้าจิต - เกิดคุณธรรม จริยธรรม”

หมายเหตุ: อาจมีข้อถกเถียงต่างออกไปของกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัย (Contemporary Art) ตรง “สุนทรีย์ะ” เนื่องจากศิลปะบางรูปแบบ

นิยามของสุนทรียะอาจไม่สามารถใช้ครอบคลุมเป้าหมายของศิลปกรรมบางรูปแบบในปัจจุบัน แต่ท้ายที่สุดผมเห็นว่าศิลปกรรมจะเกิดประโยชน์มีคุณค่าต่อสังคมได้ก็ด้วยปลายทางต้องก่อให้เกิดสำนึกทางคุณธรรมจริยธรรมต่อส่วนรวม

สำหรับงานพุทธศิลป์เป็นงานศิลปะเฉพาะกลุ่ม ไม่ต้องปัญญาสชาติก แต่แค่ทศชาติชาดกชาวไทยพุทธก็โลกันไม่ครบแล้ว ปัจจุบันนี้ยอมรับว่าเป็นครั้งแรกของผมที่รับรู้คำว่า “ปัญญาสชาติก” และเมื่อค้นคว้าหาความหมายลงไปยิ่งพบว่า สำหรับตนเองแล้วนี่เป็นเรื่องเฉพาะทางมาก แม้จะพอรับรู้รับทราบมาบ้างเกี่ยวกับจริยวัตรของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ ก็เป็นเพียงบางชาติที่ยังติดปากคนไทย ผมว่าไม่เกิน 3-4 พระชาติ อิทธิพลของพุทธศาสนา (หลายนิกาย) มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต (ของคนไทย) อย่างแน่นอนซึ่งรวมเรื่องราวที่เกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ในพระชาติต่างๆ ดังกล่าวอยู่ด้วย แต่เป็นไปในรูปแบบที่บูรณาการเหลือเป็น “แก่น” ผมมีอาจตอบได้ตรงๆ ว่า ปัญญาสชาติกนั้นมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตอย่างไร เช่น การให้ทาน ศาสนิกชนทั้งหลายล้วนตระหนักถึงคุณค่าของการให้ทานโดยที่ไม่เคยรับรู้เรื่องราวเวสสันดรมาเลยโดยเฉพาะหนุ่มสาวปัจจุบัน เป็นต้น

โบราณสถานและโบราณวัตถุภายในเขตพุทธสถานในทางกายภาพ การผุกร่อนเสียหายไปตามกาล กรรมศิลปากรดูแลอยู่ แต่เป็นที่ทราบดีว่าไม่ทั่วถึง ทั้งงบประมาณและองค์ความรู้บุคลากร การจะชะลอความเสียหายที่เกิดจากธรรมชาติ กาลเวลา ก็ต้องให้ความรู้พระผู้ดูแลสถานที่ แต่ที่สำคัญกว่านั้นคือ ความเสียหาย สูญหาย ที่เกิดจากน้ำมือของมนุษย์ที่ขาดความรู้ความเข้าใจ ซึ่งก็ต้องเร่งให้ความรู้อบรม พื้นที่เสี่ยงเป็นการเร่งด่วน ต้องให้ชาวบ้านเจ้าของ

พื้นที่รัฐและเข้าใจคุณค่าและโดยมากการถูกทำลายมักมาจาก “คนนอก” ชุมชนมากกว่า ไม่ว่าจะเป็ฯพระย่าย้ายเข้ามา นโยบายแบบเหวี่ยงแหของรัฐบาล/หน่วยงานรัฐ ฯลฯ สรุปร้องแรงให้ความรู้ในการศึกษาที่ถูกต้องและจัดขึ้นให้เหมาะสมต่อลักษณะชุมชนท้องถิ่นด้วย วิทยาการสมัยใหม่ต้องบูรณะเข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ ความศรัทธาของเจ้าของพื้นที่ ให้เขารู้สึกมีความเป็นเจ้าของที่ต้องการปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมของตัวเองเป็นสำคัญ

การอนุรักษ์สืบทอดทางเนื้อหา ความล้มเหลวของการอนุรักษ์ในไทยเรา คือ อนุรักษ์แค่รูปแบบทั้งรูปแบบทางศิลปกรรม และรูปแบบการจัดการแบบรัฐควบคุมรวมศูนย์ หลายๆพื้นที่เมื่อรัฐอนุรักษ์แล้วกลายเป็นพื้นที่เขตพิเศษที่แยกออกจากผู้คน สังคม ชุมชน ใน concept อนุรักษ์แบบเก่าๆ คือ “ห้ามจับ ห้ามแตะ ระวังของจะเสีย...” ห้ามเข้า!

หากอีก 100 ปีข้างหน้า จิตรกรรมฝาผนังในวิหารวัดพระสิงห์ยังคงสภาพเช่นในปัจจุบัน แต่ขาดซึ่งผู้คน ชาวบ้านที่จะสามารถอธิบาย เข้าใจเล่าเรื่องที่ปรากฏอยู่บนผนังด้วยความภาคภูมิใจ เกิดสาระ ประโยชน์ระหว่างสิ่งที่อนุรักษ์ไว้กับผู้คนในพื้นที่ และ/หรือ “คนนอก” ที่แวะเวียนเข้ามาชื่นชมการอนุรักษ์เช่นนั้นก็มีประโยชน์น้อยเกินไป “งานวิจัยทำอะไรจะไม่อยู่บนหิ้ง” องค์ความรู้ที่ค้นคว้าไม่เป็นเพียงแค่ทางผ่านเพื่อให้ได้รับปริญญา และ/หรือ ตำแหน่งวิชาการที่สูงขึ้น วัตถุประสงค์ที่สวดยหู่เป็นหมันหรือได้รับการต่อยอด ร่วมมือเชิงประจักษ์

สรุปงานอนุรักษ์ต้องการผู้ที่มีความเข้าใจหลากหลายภาคส่วนและในฐานะที่ผมอยู่ในด้านศิลปะปฏิบัติ หากต้องเข้ามีส่วนร่วมในโครงการอนุรักษ์ ก็

จะต้องพร้อมเปิดใจรับความคิดเห็นต่างจากภาคส่วนอื่นๆ ร่วมกันหาข้อยุติที่ดีที่สุด ต้องเห็นคุณค่าและผลประโยชน์ร่วมกันในการอนุรักษ์เพื่อคนรุ่นหลังอย่างแท้จริงโดยไม่มีผลประโยชน์อื่นแอบแฝงและเราต้องรู้จักจริงในส่วนที่เรารับผิดชอบ ต้องเคารพชุมชนเจ้าของพื้นที่ ต้องสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนนั้นๆ

งานจิตรกรรมและประติมากรรมฯ มิได้มีเนื้อหาและคุณค่าที่เกิดขึ้นจากตัวของมันเองเท่านั้น บริบทที่แวดล้อมอยู่ทั้งรูปธรรมและนามธรรม (ดังที่ตอบไปข้างแล้ว) ล้วนเป็นองค์ประกอบโดยธรรมชาติ การเผยแพร่ควรเป็นการเผยแพร่ทั้งในลักษณะที่เป็นองค์รวมสำคัญและแยกเฉพาะส่วนอย่างเห็นความสัมพันธ์ มีนัยสำคัญ เราจะเผยแพร่จิตรกรรมฝาผนังวัดพระสิงห์ โดยไม่กล่าวให้ความสำคัญต่อองค์พระพุทธรูปหรือ หอไตรภายในวัดได้หรือหรือแม้กระทั่งถนนคนเดิน กาตมัว บริเวณนั้น หรือรถแดงที่ขนส่งผู้คนมาสู่วัด

ภูมิปัญญาเดิมก็คือ ต้องการถ่ายทอดความลึกซึ้ง ความละเอียดของจิตที่อบรมดีแล้ว วินัยต่างๆ ที่ท่านกล่าวไว้ดีแล้ว อันเป็นเรื่องที่ยากและอาจจะน่าเบื่อสำหรับชาวบ้านทั่วไป ท่านจึงมีกุศโลบายให้เนื้อหาเหล่านั้นเข้าใจได้ง่ายขึ้น น่าติดตามมากขึ้นโดยผ่านภาพเขียน ภาพปั้น

คนเราไม่ว่ายุคสมัยใด ก็ยังแบ่งออกได้เป็นบัว 4 เหล่าที่มีขอบเขตการเรียนรู้จำกัดไม่เท่ากันปัจจุบันนี้ ผู้วิจัยเห็นแก่นของภูมิปัญญาของบรรพชนหรือไม่รู้จักคน รู้จักวิธีสอน/ฝึกคน จากหยาบเป็นสู่ละเอียด จากเล่นๆ ไปสู่จริงจัง จากง่าย ๆ ไปสู่ซับซ้อน จากทั่วไปหาดี จากต่ำไปหาสูง หลักการที่ว่ายง่ายใช้ได้ แต่ต้องนำเหตุปัจจัยของสังคมปัจจุบันมาวิเคราะห์แล้วจึงกำหนดยุทธศาสตร์

การเผยแพร่ที่ได้ประสิทธิภาพสู่การกระทำที่เกิดประสิทธิผล สังคมคนยุคเราย่อมมีความซับซ้อนกว่ายุคที่เขียนจิตรกรรมๆไปมาก การเผยแพร่จึงต้องวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันด้วยความมุ่งมั่น โดยมีคู่แข่งแห่งยุคสมัยสำคัญคือ “ทุนนิยม” “การตลาดแบบทุนนิยม” หรือหากมองว่า การตลาดแบบทุนนิยมคือพันธมิตรที่น่าจะมีความเป็นไปได้ที่จะประสบความสำเร็จมากกว่า หันหลังให้กับสิ่งที่กำลังเป็นกระแสหลักอยู่ ณ เวลานี้

การเผยแพร่ เช่น การอนุรักษ์ กับ เชิงพัฒนา อย่างไรจึงจะไปด้วยกัน เป็นโจทย์สำคัญ การอนุรักษ์ (ผิตๆ) มักสร้างภาพที่น่าเบื่อหน่ายต่อสำนักพัฒนา ในขณะที่นักพัฒนาหรือการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องไม่ทิ้ง/ทำลายรากเหง้าของชุมชน สังคม ทรัพย์ เผยแพร่โดย ความเข้าใจ คน สังคม และ (สิ่ง) สภาพแวดล้อม อย่างถ่องแท้

กล่าวได้ว่า ณ ปัจจุบัน หมดเวลากับคำถามที่เรียกร้องความช่วยเหลือจากทางรัฐ (อยู่ร่ำไป) เห็นว่าศิลปิน ชุมชนต้องเป็นจุดเริ่มต้นอย่างมีพลัง สร้างสรรค์ช่วยตนเอง ช่วยสังคมที่ตนอยู่ร่วมโดยไม่แบ่งแยก เราเขา ถึงเวลาที่ภาพประชาชนจะต้องผืนีกกำลัง กำหนดนโยบาย และมีส่วนร่วมต่อสังคม ชุมชนของตนเอง อย่าย่อยภายใต้วาทกรรม “รัฐควบคุม (ได้) ทุกสิ่ง เป็นไปไม่ได้ที่รัฐบาลจะรู้ซึ่งถึงปัญหาและความต้องการในแต่ละชุมชน/จังหวัด (ไม่ว่ารัฐบาลใดก็ตาม) คอยให้คนอื่นมาช่วยโดยไม่ช่วยตัวเองจะเกิดความมั่งคั่งสืบไป อย่งไรก็ได้

อบจ. อบต. กก. หมู่บ้าน/ชุมชน มีนโยบายและจัดสรรงบประมาณมาหรือไม่ อย่งไร จัดลำดับความสำคัญไว้อย่างไร ในเรื่องนี้ ต้องไม่มองว่าการส่งเสริม

ศิลปินนั้นสำคัญกว่าการส่งเสริมชาวบ้าน เกษตรกร เราทุกคนล้วนเป็นหนึ่งในหน่วยของสังคมขณะนี้ที่ต้องการความร่วมมือ เลียสละ ศิลปินต้องเลียสละ ด้วยและด้วยจิตวิญญาณที่ควรถูกรวมมาด้วยดีจาก “ศิลปะ” ศิลปินควรต้องเริ่มต้นเป็นผู้ใหญ่ให้ก่อนใครๆ เต็มศักยภาพของตนไม่เบียดเบียนตนและสังคม นักวิชาการต้องไม่เข้าไปหาผลประโยชน์ทั้งทางตรงทางอ้อมต้องเป็นกัลยาณมิตรกับชาวบ้านและชุมชน เช่นเดียวกับแพทย์ชนบทของสมเด็จพระเจ้า

สำหรับสำนักพุทธศาสนาแห่งชาติกับการอนุรักษ์และสืบทอดงานพุทธศิลปกรรมจากปัญญาสชาติกันนั้น คณะสงฆ์มีบทบาทแน่ แต่คณะสงฆ์มีความรู้หรือยัง ไม่ว่าจะคณะสงฆ์หรือคณะบุคคลหากชาติซึ่งความรู้แล้ว ก็มีประจักษ์พยานเห็นอยู่ทั่วไป แม้ขณะนี้ว่ามรดกภูมิปัญญา (ที่อยู่ในวัด) ถูกทำลายลงๆ เรื่อยๆ น่าสนใจว่า ยุคหนึ่งคณะสงฆ์และคณะบุคคลได้ร่วมกันศรัทธาสร้างสรรค์ “สิ่งนี้ขึ้น” แล้วก็ผ่านมา ยุคต่อมาคณะสงฆ์และคณะบุคคลก็ได้ร่วมกันทำลาย “สิ่งนี้ลง” เป็นเจตนาร้ายหรือ หรือเป็นเจตนาดีที่ขาดความรู้ความเข้าใจ (นโยบายที่ขาดความรู้ = หายนะ) พุทธศาสนาจักรธำรงค์สืบทอดอยู่โดยมิสูญหาย ก็เนื่องด้วยมีพุทธบริษัท 4 หากจิตรกรรมและประติมากรรมฯ จะเป็นส่วนหนึ่งของการสืบทอดดังกล่าว ก็จะต้องได้รับการทำนุบำรุงจากพุทธบริษัท 4 นั้นเช่นเดียวกัน มิใช่เป็นภาระต่อคณะสงฆ์ฝ่ายเดียว

นอกจากความรู้ความเข้าใจ ด้านอนุรักษ์ คุณค่าทางภูมิปัญญาบรรพบุรุษแล้ว พระสงฆ์มีความรู้เกี่ยวกับ เนื้อหา การตีความปัญญาสชาติก หรือไม่ เพียงใด พอเพียงที่จะให้คำปรึกษาต่อนักอนุรักษ์หรือไม่ ศิลปินที่จะสร้างสรรค์ใหม่หรือไม่ เพราะเพียงแค่ว่า “ของเก่า” อันทรงคุณค่าที่เหลืออยู่ อาจไม่เพียง

พื่อต่อการเผยแพร่ ขัดเกลาคิดใจ ประชากรที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นมากกว่าอดีตหลายเท่าตัว

การสร้างสรรคใหม่ที่ไม่บิดเบือนไปตามรสนิยมส่วนตนจำเป็นต้องมีผู้รู้จริงคอยกำกับดูแลให้คำปรึกษา ในแง่ของการเผยแพร่หลักคำสอน กรณีนี้ของเก่าที่มีไม่เพียงพอเสียแล้ว ต้องสร้างใหม่ควบคู่ไปด้วย (เชิงปริมาณ)”

สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “อิทธิพลของปัญญาสชาดกที่มีต่อพุทธศิลปกรรมในเขตพุทธสถาน: กรณีศึกษาวัดในอำเภอเมืองเชียงใหม่” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากำเนิดและพัฒนาการของปัญญาสชาดก เพื่อศึกษาอิทธิพลของปัญญาสชาดกต่อพุทธศิลปกรรมในเขตพุทธสถานอำเภอเมืองเชียงใหม่ และเพื่อศึกษาบทบาทของศิลปินในการสืบทอดผลงานพุทธศิลปกรรมจากปัญญาสชาดก ทั้ง 3 ข้อ ได้สรุปเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. กำเนิดและพัฒนาการของปัญญาสชาดก

ก) **ด้านลักษณะเด่น** ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นการศึกษาออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1) รูปแบบ การศึกษาทำให้ทราบว่าวรรณกรรมปัญญาสชาดก แต่งด้วยบทคาถาทั้งในส่วนร้อยแก้วและร้อยกรอง ในอดีตเป็นภาษาบาลี รจนาโดยพระภิกษุสงฆ์ชาวเชียงใหม่โดยเรียนรูปแบบตามพระภิกษุสงฆ์ชาวลังกา

2) เนื้อหา วรรณกรรมปัญญาสชาติทุกเรื่องล้วนมีจุดเด่นเกี่ยวกับตัวละคร เหตุการณ์และวิธีการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับพระโพธิสัตว์ โดยมีกรรมผสมผสานสรรสิก รสโศก รสผจญภัยชวนให้ติดตาม และเป็นแบบอย่างเค้าโครงให้งานวรรณกรรมอื่นๆ ของชาติไทยในยุคต่อๆ มา

3) แนวคิด แนวคิดหลักของวรรณกรรมปัญญาสชาติมุ่งเน้นตามวิถีพุทธที่เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม คุณธรรม จริยธรรม โดยกวีได้สอดแทรกคำสอนในพระพุทธานุชาตเข้ามาในเนื้อเรื่องด้วย เช่น บางเรื่องได้สอดแทรกคำสอนเรื่องการทำบุญบารมี 10 ได้แก่ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา ทุกเรื่องสอนไม่ให้ประมาทในชีวิตและยังเป็นการเติมเต็มบารมีเพื่อให้บรรลุเป้าหมายอันสูงสุดในพระพุทธานุชาต ได้แก่ มรรคผลนิพพาน และบางเรื่องก็สอดแทรกคำสอนเกี่ยวกับเรื่องศิลปะในการดำเนินชีวิตให้ถูกต้องเป็นไปตามหลักพุทธธรรม

ข) ด้านภูมิปัญญา ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นการศึกษาด้านภูมิปัญญาออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1) การสร้างรูปแบบผลงานพุทธศิลป์กรรมจากปัญญาสชาติทั้งในส่วนพจนศิลป์และทัศนศิลป์ การสร้างรูปแบบของคำประพันธ์ประเภทผลงานพจนศิลป์ ได้แก่ งานวรรณกรรม มีการสอดแทรกในส่วนของวิถีชีวิตพื้นบ้านผสมผสานบทร้อยแก้ว ร้อยกรองมีทั้งภาษาบาลี และภาษาล้านนาท้องถิ่นเพื่อพระภิกษุสงฆ์นำไปใช้ในการเทศนาช่วงเข้าพรรษาและเทศกาลอื่นๆ ส่วนการสร้างรูปแบบของผลงานทัศนศิลป์ มีทั้งส่วนที่เป็นจิตรกรรมและประติมากรรมฝาผนังตามเขตพุทธสถานโดยชิ้นงานที่ปรากฏจะมีการสอดแทรกเรื่องราววิถี

ชีวิตของชาวบ้าน และอิทธิพลการรับสื่อจากถิ่นอื่นๆ ซึ่งล้วนเป็นผลงานที่สะท้อนสังคม และกลายเป็นประวัติศาสตร์ศิลป์ของแต่ละยุคสมัย

2) การดำเนินเรื่องทำนองชาดก ทั้งนี้เพื่อให้เห็นว่าวรรณกรรมดังกล่าวเป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์ นำเลื่อมใสศรัทธา นับเป็นวิธีโน้มน้ำวจิตใจให้ผู้อ่าน ผู้ฟัง นำข้อคิดจากวรรณกรรมไปประพฤติ ปฏิบัติตาม ดังตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือวรรณกรรม เรื่อง สุวรรณสังขชาดกหรือเป็นที่รู้จักกันดีคือ สังข์ทอง สำหรับการดำเนินเรื่องทำนองนิราศ ในบางตอนกวีจะใช้วิธีดำเนินเรื่องแบบนิราศ เช่น วรรณกรรม เรื่อง สุธนชาดก หรือเป็นที่รู้จักกันดีของคนไทยภาคใต้ เรียกว่า พระสุธน มโนรา ในบางตอนที่ตัวละครชายเดินทางในป่า กวีได้สร้างความเพลิดเพลินให้แก่ ผู้อ่านหรือผู้ฟังด้วยการพรรณนาธรรมชาติของป่าหิมพานต์ที่ตัวละครพบเห็นแล้วโยงอารมณ์ ความรู้สึกไปถึงความงามของนางมโนราซึ่งเป็นกนิรี ผู้เป็นที่รักของพระสุธน แสดงให้เห็นความรักอันลึกซึ้งของตัวละคร และความทุกข์ระทมเมื่อต้องพรากจากกัน

3) การใช้ภาษา ด้านรสคำหรือสำเนียงเสียงทางภาษา กวีได้สร้างสรรค์รสคำด้วยการเลือกใช้คำซ้ำที่มีความหมายต่างกัน คำซ้ำที่มีความหมายเหมือนกัน คำสัมผัสอักษร คำเลียนเสียงธรรมชาติ และคำเรียกแทนชื่อ ด้านการตีความวรรณกรรมปัญญาสชาดกได้แสดงถึงความสามารถของกวีในการเลือกใช้ความเปรียบประเภตต่างๆ ทั้ง อุปมา อุปลักษณ์ อติพจน์หรืออหิพจน์ และบุคลาธิษฐาน เพื่อสร้างสุนทรียะ รสได้อย่างชัดเจน

ค) **ด้านคุณค่า** ผู้วิจัยได้แบ่งคุณค่าของอิทธิพลจากวรรณกรรมปัญญาสชาดกที่มีต่องานพุทธศิลป์กรรม ออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

- 1) ความบันเทิง ในส่วนผลงานทั้งงานวรรณกรรมและงานพุทธศิลป์อื่นๆ ที่ผู้วิจัยเลือกมานั้นล้วน เป็นเรื่องราวที่ให้ความบันเทิง ในรูปแบบของนิทานและความบันเทิงจากเนื้อเรื่องและตัวละครที่ทำให้เกิดความสนุกสนานชวนติดตาม
- 2) วรรณศิลป์ เห็นได้จากการที่กวีได้เลือกใช้ภาษาที่งดงามในการพรรณนาอารมณ์ พรรณนาตัวละคร และพรรณนาฉากธรรมชาติ
- 3) จิตสำนึก ให้คิดคำสอนและส่งเสริมปัญญา กวีมีจิตสำนึกในการสอดแทรกคำสอน และแง่คิด อันเป็นการส่งเสริมสติปัญญาให้แก่ผู้อ่าน ผู้ฟังและผู้ที่ได้รับชม
- 4) สังคมและวัฒนธรรม วรรณกรรมปัญญาสชาดกเป็นผลงานทางพระพุทธศาสนา ที่ได้สอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับ ความเชื่อ พิธีกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม คุณธรรม จริยธรรม และวิถีในการดำเนินชีวิตในด้านอื่นๆ ไว้อย่างน่าสนใจ

จากลักษณะต่างๆ ข้างต้น วรรณกรรมปัญญาสชาดกจึงถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าสมควรได้รับการอนุรักษ์และสืบสานให้เป็นสมบัติทางพุทธศิลป์กรรมของชาติและดำรงคงอยู่สืบทอดตลอดไป

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาความเป็นมาของสังคมเชียงใหม่ พบว่าวิถีชีวิตอยู่กันอย่างเรียบง่าย มีประเพณีและพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ความผูกพันของจิตใจจึงอยู่ที่ธรรมชาติ แม่น้ำและขุนเขา สิ่งหล่อหลอมเหล่านี้จึงเกิดบูรณาการทางความคิด ความเชื่อและประเพณีในท้องถิ่น แล้วถ่ายทอดเป็นวัฒนธรรมล้านนาออกมอย่างงดงาม ที่สำคัญวัฒนธรรมล้านนา ช่วยส่งต่อคุณค่าความหมายของสิ่งอันเป็นที่ยอมรับในสังคมหนึ่งๆ ให้คนในท้องถิ่นนั้น ได้รับรู้แล้วขยายไปในขอบเขตที่กว้างขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่การสื่อสารทางวัฒนธรรมนั้น กระทำโดยผ่านสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก และสัญลักษณ์นี้ คือผลงานของมนุษย์นั่นเองที่เรียกว่า *พุทธศิลปกรรม*

สำหรับช่างล้านนา สมัยโบราณมักจะเขียนภาพ โดยไม่บอกนามให้ปรากฏ การสืบค้นถึง ศิลปินไทยที่เป็นครูช่างจึงยาก ลำบาก เท่าที่บอกเล่าจากปากต่อปาก คิดว่าช่างล้านนาและช่างไทยในอดีต เขียนงานด้วยความศรัทธาทางพระพุทธศาสนา อุทิศเวลาความสามารถเพื่อผลกรรมดีของตนที่สร้างไว้ เพื่อส่งผลบุญในภพหน้า ถึงแม้จะเขียน ในที่เล็กๆ แคบๆ มีดๆ โดยใช้คบไฟส่องเขียน ก็ยังมีความเพียรอดทนพยายามอุทิศเวลาเขียนได้จนสำเร็จ เช่น ภายในกรุ พระปราสาท พระเจดีย์ ไนโบสถ์และวิหารขนาดเล็ก เป็นต้น

ปัจจุบันคำว่าพุทธศิลปกรรม กำลังจะถูกกลืนเลือนเมื่ออิทธิพลทางเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาแทนที่สังคมเก่าของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งโลกแห่งการสื่อสารได้ก้าวไปอย่างล้ำยุค ล้ำสมัยมาก จนเกิดความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัด

เมื่อเปรียบเทียบกับสมัยอดีต โลกใหม่ยุคปัจจุบันทำให้คนไทยมีความคิดห่างไกลตัวเองมากขึ้น และอิทธิพลดังกล่าวนี้ทำให้คนไทยลืมนั่นตัวเราเองมากขึ้นจนกลายเป็นสิ่งสับสนอยู่กับสังคมใหม่อย่างไม่รู้ตัว มีความวุ่นวายด้วยอำนาจแห่งวัฒนธรรมสื่อสารที่รีบเร่งรวดเร็วจนลืมนั่นความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ

เมื่อเราหันกลับมามองตัวเราเองใหม่ ทำให้ดูห่างไกลเกินกว่าจะกลับมาเรียนรู้ว่า พื้นฐานของชาติบ้านเมืองเดิมเรานั้น ความเป็นมาหรือมีวัฒนธรรมอย่างไร ความรู้สึกเช่นนี้ ทำให้เราลืมมองอดีตตัวเอง การมีวิถีชีวิตกับสังคมปัจจุบันจำเป็นต้องดิ้นรนต่อสู้กับปัญหาต่าง ๆ ที่วิ่งไปข้างหน้าอย่างรวดเร็ว ถ้าเรามีปัจจุบันโดยไม่มีอดีต เราก็จะมีอนาคตที่คลอนแคลนไม่มั่นคง การดำเนินการศึกษาและนำเสนอแนวคิดทางด้านพระพุทธศาสนากับศิลปะเพื่อการวิจัยด้านพุทธศิลปกรรมในครั้งนี้ จึงเป็นเสมือนการค้นหาค้นหาอดีต โดยผู้วิจัยต้องการให้อนุชนได้มองเห็นถึง ความสำคัญของบรรพบุรุษ ผู้สร้างสรรค์พุทธศิลปกรรมจากปัญญาสชาติ และทราบถึงหน้าที่ตามหลักพุทธธรรมว่า ศิลปินไทยในอนาคตต้องมีบทบาทในการสืบสานผลงานพุทธศิลปกรรมต่อไป

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. 2552. *ปัญญาสชาดก*. พิมพ์ครั้งที่ 3. 2 เล่ม. กรุงเทพมหานคร: อักษรการพิมพ์.

“คุณค่าการเทศน์มหาชาติล้านนา.” 2555. <http://www.mcu.ac.th/En/thesisdetails.php?thesis=255041> (สืบค้นเมื่อ 31 มกราคม 2555).

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา. 2499. *ปัญญาสชาดก*. พระนคร: ศิลปาบรรณาการ.

_____. 2511. *มิลินทปัญหาฉบับพิสดารของหอสมุดแห่งชาติ*. พระนคร: ศิลปาบรรณาการ.

_____. 2517. *นิทานโบราณคดี*. กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา.

นิยะดา เหล่าสุนทร. 2524. *ปัญญาสชาดก: ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรม ร้อยกรองของไทย*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. 2538. *ปัญญาสชาดก : ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรม ร้อยกรองของไทย*. กรุงเทพมหานคร: แม่คำผาง.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539. *พระไตรปิฎกภาษาไทย*

ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ลิขิต ลิขิตานนท์. 2523. *ยุคทองแห่งวรรณกรรมพระพุทธศาสนาในล้านนาไทย:
ล้านนาไทย*. เชียงใหม่: ทิพย์เนตรการพิมพ์. (อนุสรณ์พระราชพิธี
เปิดพระบรมราชานุสรณ์สามกษัตริย์).

Jaine, Padmanadh S. 1979. *Studies in Pali Buddhism*. Delhi:
B.R.Publishing Corporation.

Winternite, Maurice. 1972. *History of Indian literature*. 2 vols. New
Delhi: Oriental Book.

สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ ผศ. ดร. วิโรจน์ อินทนนท์, อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 14 สิงหาคม 2556.

สัมภาษณ์ พระครูพิพิธสุตาทรร, ดร. อาจารย์ประจำศูนย์บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่,
15 สิงหาคม 2556.

สัมภาษณ์ อาจารย์ไชยยศ จันทราทิตย์, อาจารย์ประจำคณะวิจิตรศิลป์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 9 สิงหาคม 2556.